ВТЕЧА ЗВІРІВ АБО НОВИЙ БЕСТІАРІЙ

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Доня хоче бавитися зі звірами, але ті не приходять. — Книжка і статуйка на горищі. — Що то за мова? — Каспар і його сумне життя

1

Ліс був такий тихий, що навіть не пахнув.

— Тут немає ні вовків, ні ведмедів, ні лисів, — сказав тато, — але ти можеш

чогось злякатися чи заблукати. Тому краще тримайся хати.

До вечора було ще далеко, або й ні. Схожа на подушку хмара заступила сонце, і трава потемніла. Якщо звірі не хижі, чого б їм не прийти побавитися з нею? Або хоч подивитися, що то за дівчинка приїхала сюди з татом і мамою, й збирається жити в старій лісниковій хаті?

Доня уже давно сиділа на ґанку. Мама не пускала її до хати, бо білила, а тато — на горище, де він латав дах, щоб дощ не падав їм на голови. Доня не думала, чи тато встигне залатати дах до того, як почнеться злива. Це турбувало її найменше. Коли вони їхали сюди вантажівкою, Доня усі очі видивила, але нікого живого не побачила. Тато теж не бачив. Але не сказав: "Тут немає ні зайців, ні білочок, ні пташок. Отже, вони ще колись будуть. А ліс не шумить, бо нема вітру, щоб розхитував гілки. І вітер колись з’явиться."

— Звірі, прийдіть до мене… Я зійду з ґанку аж до тієї груші, бо далі мені заходити страшно. Я ніколи не бачила зайців, білочок і навіть мишей. Коли б вони жили в місті, я обов’язково їх побачила б. Мама каже, що від мене нічого не сховаєш. Не маю в руках рушниці, ви ж бачите, що не маю?..

Так само тихо. Доня знала б, якби хтось заховався в кущах. Від образи у неї затремтіли губи і защипало в очах. Сумно отак жити в лісі. Багато білих квіток на одному стебельці позакривало пелюстки — мабуть, спали.

Доня побігла до старої груші, плутаючись у траві:

— Киць-киць!

Не знала, як гукати лісових звірів і чомусь злякалася власного голосу. Він не пасував до такого великого, мовчазного лісу. Доня попленталася назад. Вона так замислилась, що забула найкращі ліки: коли сумно, треба йти до мами і просити їсти. Але тут з’явився тато, смішний, увесь у сіні й павутинні:

— Доню, поглянь, що я знайшов! — і поклав біля неї статуйку хлопчика з дзеркалом і прегрубезну книжку в шкіряній палітурці.

— На, будеш бавитися!

Тато розгорнув книжку:

— О, з малюнками! Диви, які звірі! Я ще таких не бачив. То, певно, дуже стара книжка…

Доня зазирнула й собі. Справді, там було багато малюнків зі звірами, але не кольорових.

— Не по-нашому написано, — зауважив тато.

На першій сторінці величезними чорними літерами було надруковано:

Aphologia animalia

Ні Доня, ні тато нічого не второпали.

— Може, то німецька мова? Шкода. Та нічого, хоч малюнки подивишся. А я вже увечері погортаю.

Доня поважно глянула на нього:

— Я знаю, що то за мова.

Але тато вже зник у дверях.

— То мова звірів, — сказала вона самій собі, і, ніби на підтвердження її слів, із трави випурхнув білий метелик, щосили тріпочучи крильцями.

2

— Тяжкі часи настали, — сказав тато. — Нема куди подітись. Я завжди мріяв жити у лісі. Але я бачив справжній ліс, а Доня — ні. Її діти й такого не побачать.

— Не треба втрачати надії, — зітхнула мама, — ніколи не треба втрачати надії!

— Щось шурхотить.

— Здається, метелик.

— Коли так, ліпше було жити в місті, серед людей…

— Щоб знову покинути його?

Мама заплакала. Доня теж, бо все чула і зрозуміла: вона не матиме з ким бавитися.

Книжка лежала зверху на етажерці, бо не вміщалася на полиці. А статуйка хлопчика, що тримав дзеркало, опустивши очі додолу, стояла на книжці.

Коли Доня перестала плакати, то почула шурхотіння метелика на вікні. Його, мабуть, збудила нічна розмова. Може, він теж збирався їх покинути?

3

Назавтра тато сказав Доні позбирати за хатою сміття. Кропиву він повиривав раніше. За хатою росли ще всілякі кущі. Тато обіцяв сказати Доні, як вони називаються, бо без цього не можна жити в лісі. Одначе кропива таки вжалила Доню. Вона була вже завелика, щоб скаржитися мамі, але пекло добряче. Доня засичала, затріпала рукою і застрибала на одному місці.

"Справді, — подумала вона, — навіщо ми сюди приїхали?"

— Приклади холодний камінець, — почула вона незнайомий голос. — Не так пектиме.

Доня аж затерпла від несподіванки. Поволі обернулась і побачила хлопчика в золотистій одежі з коричневими бантами, точнісінько такого, як статуйка з дзеркалом.

Тільки цей був великий, живий і не мав дзеркала.

— На, візьми цей камінець!

Дівчинка взяла плиточку і приклала до долоні. Одразу ж перестало пекти.

— Я дуже радий, що ти сюди приїхала. І так вчасно…

Доня не вміла розмовляти з хлопцями, бо ті полюбляють штурхатися і лаятись. А ще їй важко було повірити, що статуї оживають. Краще піти і все обміркувати.

Дівчинка затисла в жмені камінець і пішла. Сіла на ґанку, як учора, і, якби не світило сонце й вітер не лоскотав лице, вона подумала б, що той хлопець їй наснився.

З хати вийшла мама і спитала, чи в неї часом не болить голова. Доня сказала, що їй уже нічого не болить. Вона відпочиває.

— Ти часом не боїшся лісу? Дивись, як тут гарно.

— А чому я не бачу звірів? — обурилася Доня.

— Бо вони бояться людини. Навіть якщо вона без рушниці. Може, з часом звірі звикнуть до тебе.

— Мамо, а хто тут жив раніше? Ну, той, хто залишив книжку і дзеркало?

— Старий лісник. Він давно вже помер.

— А в нього були діти?

— Не знаю, він жив сам.

— У мене трохи болить голова.

— Ходи, ляжеш. Певно перегрілася.

Доня лежала на маминому й татовому ліжку й дивилась, як мама варить на плиті борщ.

— Чому ти так дивишся? — спитала мама. — Краще заплющ очі й подумай про щось приємне — наприклад, як восени підеш до школи. Ти ж хочеш до школи?

— Не знаю… Того разу мені не дуже сподобалося.

— А це чому?

— Нецікаво.

— Біда мені з тобою, — зітхнула мама. — Але що вдієш: мусиш ходити до школи, як інші діти.

— Підклади ще дров, — нагадала Доня. — І чому я мушу робити те, чого не хочу, та ще й тут?

— Ах, ти мала хитрунко! Думаєш, якщо ми живемо в лісі, то вже й до школи ходити не треба?

— Нічого ти не розумієш, мамо, — сумно сказала дівчинка й крадькома зиркнула на свій камінчик: він був звичайнісінький і теплий. — Колись я тобі розповім…

— Що?

— Одну казку.

4

Доня роздивлялася книжку, а за вікном падав дощ. Такий рясний і дзвінкий, що вона не чула шелесту сторінок. Шкода, що малюнки були некольорові. Тоді б ця книжка взагалі не мала ціни.

… Ось білий кінь поклав голову на плече дівчині в довгій сукні, але чомусь у того коня ріг на лобі.

Він коневі, правда, пасує.

… А далі птах, схожий на обскубану курку, роззявив дзьоба; біля його ніг лежить голий чоловік — напевно, вбитий. І кругом полум’я.

… Далі ще страшніше: слон топче людей і вже заніс ногу над маленькою дитинкою.

… Пси напали на ведмедя: власне, не пси, а безліч маленьких песиків.

… Олень зі стрілою в боці їсть траву.

… Лев несе в зубах дитину, а за ним біжить, простягаючи руки, жінка.

Ось які вони, звірі… Доні стало аж трохи лячно. Добре, що мама в хаті. Та однак хотілось би прочитати цю книгу.

Тато не вміє, мама теж. Колись Доня вважала, що у всіх людей є одна мова, а отже, можна прочитати будь-яку книжку. Той дідусь, що

жив тут раніше, певно умів читати по-ненашому. Тепер доведеться когось шукати, хто ще не вмер і знає мову, якою вона написана.

А ще був такий малюнок: хлопець у довгій сорочці грає на сопілці. Кругом стоять звірі: олені, овечки, леви. Цікаво, якби Доня мала таку сопілку, чи зібрались би звірі її послухати?

Дощ перестав. Мама прокинулась:

— Тобі ж темно читати!

— Я не читаю, — відрізала Доня. — Цю книжку ніхто не вчитає.

І спересердя відклала книжку, хоч там ще було багато малюнків.

— То взуй чобітки і виглянь, чи не йде тато.

— Як ти гадаєш, мамо, він добрий?

— Хто, тато?

— Ні, отой хлопчик з дзеркалом, Каспар…

— То ти вже знаєш, як його звати?

— Я? — здивувалася Доня. — То мені так здається, ніби хтось на вухо шепнув: "Каспар".

— Дивина… Знаєш, у нього й справді добре лице, тільки трохи сумне. Але це лише підставка для дзеркала. Хоча, може бути, колись жив такий хлопчик.

— Він і зараз живе!

— Але це дуже давня річ і має щонайменше сто років!

— Ні, мамо, він собі живе і живе. Може, зараз сидить за хатою і труситься, бо змок під дощем. Давай його покличемо?

— Не вигадуй! Треба реально дивитися на світ.

— Як-як?

— Реально! Тобто знати, що статуетки не оживають.

— Але в казках оживають!

Доня рішуче підійшла до порога, взула гумові чобітки.

— Якщо його там нема, не будеш плакати? — поцікавилась мама.

— Я не маленька!

Доня вийшла з хати й побачила, що сонце ясно світить, а хмари поволі мандрують собі геть. І дихати стало легко. Каспар, мокрий як хлющ, стояв за хатою і обсушувався на сонці.

— Ходи до хати, бо застудишся!

Каспар похитав головою:

— Дякую, але я обсохну й так.

— Ти боїшся?

— Ні. Не хочу злякати твою маму.

— Чому злякати? Моя мама смілива.

— Якщо я прийду до тебе в хату, увесь світ тоді втратить лад. Люди тисячі років намагалися зробити його простішим. їм так легше. Ти теж злякалася б, якби була доросла.

— Мама подумає, що ти їй снишся.

— Не турбуйся за мене: я вмію давати собі раду, та й між чотирьох стін почуваюся кепсько. Колись я розповім тобі історію свого життя, тоді ти мене зрозумієш. А зараз не заважай, будь ласка.

— А що ти робиш?

— Пильную Єдинорога.

— А-а…

— Доню! — загукала мама.

— Тікай швидше звідси! — просичав Каспар.

І Доня втекла, забувши закрити рота.

5

— Слухай мене уважно, — наказав Каспар. — Пообіцяй, що не будеш задавати запитань, аж доки я закінчу розповідь.

— Добре, але я можу забути, що хотіла спитати.

— Це не страшно. То слухай! Спитай нині кого-небудь, навіть освічену людину, що вона знає про Каспара Гаузера, — людина лише

здвигне плечима. А був час, коли моє ім’я гриміло по всій Європі й багато поетів присвятило мені вірші. Моя історія дуже сумна, але я не хочу приховувати її від тебе. У мене дитячий вигляд, але насправді я дуже старий. Таке трапляється з тими, хто мав нещасливе дитинство. Я не знаю своїх батьків, кажуть, то були дуже знатні особи, інакше, чого б мене ховали в підземеллі? Я нічого не пам’ятаю, бо опинився там ще немовлям. Мене хтось годував, купав, доки я не міг цього робити сам. Я певний, що то був чоловік, бо інакше я відчув би хоч натяк на материнську ласку. Жінка не втримається і приголубить дитину. Найперше моє враження — світло. Вогник свічки — це єдине світло, яке я бачив упродовж багатьох років. Коли той чоловік, лице якого було в масці, приходив, з’являлося світло, а коли він ішов, я залишався у темряві.

Не думай, що я плакав чи боявся. Я знав, що нічого не зміню. Єдиною моєю забавкою була дерев’яна ложка: я заривав її в солому, а потім шукав. Ніщо мене не хвилювало, бо я не знав іншого життя. Стіни підземелля не пропускали ні світла, ні звуку, ні часу. Людської мови я не чув і не вмів розмовляти. Але я співав — сидів і розгойдувався, співаючи як пташка. Були в мене якісь сни, але жодного я не пам’ятаю, бо прокидався раптово, наче від удару, дуже переляканий. Я, мабуть, забагато розповідаю про свої відчуття…

Я вже був величеньким хлопцем, коли мене випустили звідти і я вперше побачив людей без масок. Кілька років мене показували наче якусь дивовижу. Дивно, як я не осліп від сонця і не збожеволів, побачивши світ без стін. Мною опікувалися лікарі, вчителі. Деяких я навіть полюбив. Вони навчили мене одягатися, розмовляти, писати й читати. Але найголовнішого мене не навчили: бути людиною, тобто таким, як усі. Я сам трохи винен, бо не прагнув поріднитися з людьми. З мене не можна було зліпити нікого, окрім хлопця, що був у підземеллі. Запізно.

А потім мене убили. Хтозна-чому. Я ж однак не пам’ятав, звідки взявся і хто мої батьки. Ставши вільним, я обрав собі життя без людей:

серед звірів і птахів. Намагаюся захищати й пізнавати тих, кого люблю. Усе інше не має значення. А тепер можеш запитувати!

— Я не хочу, — глухо відказала Доня і сльози закапали їй з очей.

— Якби ти знала! — вигукнув Каспар, притискаючи руки до серця. — Який я щасливий, що стрівся з тобою! Ти перша людина, яка мені поспівчувала! Може, я більше не бачитиму снів про оте кляте підземелля.

— Хочеш, будемо разом пильнувати Єдинорога?

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Доня будує для Каспара дім, але не досить міцний. — У дзеркалі з'являється Єдиноріг, і з цього починаються справжні пригоди. — Каспар вміє робити те, чого не вміє робити ніхто. — Сумна розповідь Крота. — Каспарова общянка

1

Доня пішла до лісу, знайшла три сухі гілляки і притягнула їх за хату. Де могла — пообламувала сучки, а решту залишила так — може, на щось згодяться.

Увіпхнула гілляки в землю й приперла камінцями. Потім принесла менші гілки, зробила дах. Нарвала лопухів і накрила зверху. Вийшло зовсім непогано. Стояти в такій хаті не можна, а сидіти якраз. Навіть удвох.

Каспар кілька днів не з’являвся і не знав, що вона для нього збудувала хату без стін, зате з дахом.

Лопухів було багато, і вона щодня накладала свіжі. Оскільки дівчатка люблять будувати хати, то мама з татом не зважали. Думали, що то вона для себе. Але хата була Каспарова.

Як виглядає Єдиноріг, Доня уже знала, бо то він, схожий на коня з рогом на голові, був намальований у книжці. Вона спитала, де водяться єдинороги і чи є вони у їхньому лісі.

— Такого звіра в природі не існує, — заявив тато, а потім завагався: — Але колись, може, й був…

— Він ще з’явиться.

— Ех, доню, зараз в природі нічого не з’являється, лише зникає!

— Який же ти песиміст, тату! — сплеснула руками Доня.

— А ти нікому не віриш.

Доня замислилась:

— Знаєш, тату, мені подобається вірити в те, у що ніхто не вірить. Чому?

— Це означає, що ти малий впертий ослик. Його ніколи не переконаєш, що 1 + 2 = 3.

— Я такого не казала і не скажу! — обурилась Доня.

— Але кажеш щось подібне. Наприклад, що Каспар, який стоїть на етажерці, полюбляє вигріватися на сонечку за хатою. Як же він може бути одночасно тут і там?

— Дуже просто!

— Яким чином?

— Бо їх два: один — залізний, а другий — живий.

— Мама переживає за тебе. Каже, що ти забагато фантазуєш. Ти й справді змінилася…

— Я не змінилася. Ви просто мене замало бачили. Ходили собі на роботу…

— Твоя правда. Але ми мусили заробляти гроші. Усі повинні працювати. І ти теж, як виростеш.

— А, може, я вмру до того часу!

— Господи, що ти мелеш?! Тобі ж усього вісім років! У твоєму віці я думав, що житиму вічно. І тато, і мама, і вся кого я люблю, теж будуть вічно жити.

— Я теж так думала, — співчутлива глянула на тата Доня, — поки не зустріли Каспара.

— Я не хочу, аби ти навіть думала про смерть! Може, купити тобі настільний хокей? Або водити тебе до села бавитися з дітьми?

— Я вже до осені почекаю.

— Що ж тобі таке продумати? — зажурився тато.

— Візьми мене з собою до лісу!

2

Одного ранку Доня прокинулася з дивним відчуттям, що хтось на неї дивиться. Але в хаті нікого не було. За звичкою вона глянула на етажерку, де на книжці стояла статуйка хлопчика Каспара. Книжки не було. Ще ввечері вона її гортала, вперто намагаючись зрозуміти, про що ж вона.

Доня зіскочила з ліжка й почала шукати книжку. Вона збиралася показати її Каспарові, коли той знову з’явиться. Зазирнула навіть під ліжко, але книжки ніде не було. Дивно…

Вона вже хотіла одягатися, коли дзеркало раптом спалахнуло, наче на нього стрибнув промінець сонця. Дівчинка підійшла ближче і побачила в дзеркалі Єдинорога з золотистою гривою. Він глянув на неї приязно, наче хотів щось спитати, і раптом зник. Доня обернулася, але позад неї не було ніякого Єдинорога. Серце шалено закалатало і вона вщипнула себе за руку…

3

— Може, він ще з’явиться у дзеркалі? Що мені тоді робити?

Каспар засмучено похитав головою:

— У одному й тому ж дзеркалі — ні. Ти певна, що він не розгніваний?

— Звідки мені знати, як виглядає розгніваний Єдиноріг?

— Твоя правда. Гадаю, ти б це помітила. Я так хотів його побачити… Тепер доведеться питати тих звірів, що живуть на землі і під землею, звісно, й птахів. На це піде купа часу, а Єдиноріг знаєш який швидкий!

— Може, то він узяв книжку?

— Яку книжку?

— Ну, оту, що написана мовою звірів!

— Доню, — засміявся Каспар, — жодна книжка не написана мовою звірів. Вони не пишуть книжок. Стривай, ти певно маєш на увазі "Aphologia animalia"? Така стара книжка з малюнками звірів?

— Ага. То якою ж мовою вона написана?

— Латинською, звичайно.

— А де та країна — Латинія?

— Ну, що ти! Латинською мовою розмовляли давні римляни. Зараз їх нема, але латиною довго писали різні серйозні книжки. Нині мало хто знає її досконало. У перекладі назва книги означає "На захист тварин".

— Ти знаєш латинську мову?

— Авжеж. Я жив у ті часи, коли її вчили у школі. При нагоді я переповім тобі книжку. Але спочатку нам треба дізнатися, куди рушив Єдиноріг, і наздогнати його.

— Для чого?

— Щоб дізнатися про його наміри. Боюся, що він хоче покинути нас назовсім. Може, вдасться його перепросити.

— А хіба ти з ним посварився?

— Я не за себе хочу перепросити, а за всіх людей, що не вірять у нього. Розумієш, коли у щось не віриш, то воно зникає. Це з тієї книжки, то не моя думка, — зауважив Каспар. — Зрештою, по дорозі поговоримо. Тільки тебе доведеться перетворити на комашку, бо ніхто зі звірів не захоче з нами розмовляти. Мене вони вже знають.

Доня насупилась:

— Я не хочу бути комашкою, щоб мене хтось з’їв!

— Не бійся, я перетворю тебе в таку комашку, яку ніхто не їсть. Наприклад, у сонечко.

— Ти хіба чарівник?!

— Я? Та ні. Це дуже просто.

— А як мене впізнають мама й тато?

— Я потім тебе знову перетворю на дівчинку.

4

Стати комашкою зовсім не страшно. Поки вони йшли вглиб лісу, Доня сиділа в Каспара на плечі і намагалася мати якнайповажніший вигляд.

Проте не втрималась:

— А що їдять сонечка?

— Тлю, — відказав Каспар. — Це такі дрібнесенькі комашки, що об’їдають листя.

— Фе, — скривилася Доня, — я таке їсти не буду.

— Це ненадовго. Ти навіть не встигнеш зголодніти…

— Пані Сойко, агов! — гукнув Каспар, — Зачекайте хвильку!

Вгорі хруснула гілка і посипалася стара хвоя. Сойка була величенькою пташкою кольору какао з молоком, а на крилах мала блакитні пір’їни.

— А я вже було хотіла закричати, що у лісі чужий.

— Пані Сойко, вітаю вас! Маю щось запитати… Чи не бачили ви тут Єдинорога?

— Хіба він забрів у наші краї?

— Моя приятелька бачила його сьогодні вранці.

— У вас є приятелька?

— Прошу познайомитись — Сонечко.

Сойка схилила голівку набік. У Доні затерпли всі лапки, а їх було аж шість.

— Бачу. Мої вітання!

— Добрий день! — привіталася Доня.

— А що, власне, трапилось, Каспаре?

— Нам потрібно знати, куди пішов Єдиноріг.

— А хіба про це не написано в Книзі?

— Пані Сойко, зітхнув Каспар, — хіба можна сліпо вірити тому, що написано в книзі, та ще коли її написала людина?

— Он як! — здивувалася Доня.

— Але яка людина!

— Що ж, не будемо сперечатися. Настав час діяти. Перепрошую, але нам пора…

— Спитайте Крота. Я зараз заклопотана дітьми, то могла й проґавити. Хоча шкода, дуже шкода…

— Чудова думка! Кріт міг почути біг Єдинорога. Він дуже чутливий.

— Єдинорога? — земля заколивалась — і до ніг Каспара полетіли грудки глини.

Кріт був трохи страшнуватий зі своїм чорним гострим писком і дрібними білими зубками. Але Доня була на сьомому небі від щастя. Вона вперше в житті бачила крота.

— Кажете, Єдинорога? На світанку качалося в траві двійко зайців, потім пройшов новий лісник, мурашки тягли гусінь… Зрештою, любий Каспаре, чому Єдиноріг не сказав тобі, куди він іде?

— Бо я людина, — відповів Каспар.

— Але яка людина! — докинула Сойка.

На це Кріт розважливо відказав:

— Між нами, звірами, так ведеться, що ми чесно повідомляємо про свої наміри.

— Бачиш, Єдиноріг — це більше, ніж звір…

— Дурниці! — заявила Сойка. — Немає ні більших, ні менших звірів. Перед сонцем усі рівні. Бажаю успіху!

І Сойка полетіла.

— Чого вона розсердилась? — запитала Доня.

— Вона має рацію. Я просто засліплений Єдинорогом. Абстрактне мислення, нікуди від нього не втечеш.

Доня нічого не зрозуміла.

— Е, спочатку діяти, а потім балакати! — похопився Каспар. — До кого б нам ще звернутися?

— Шкода, — мовив Кріт, — я хотів розповісти тобі одну бувальщину. Оце згадав учора.

— Може, потім розповіси?

— Я забуду, — пояснив Кріт, — та й кого ти будеш питати? Сойка все бачить, я все чую. Тобі лишається спитати в сонця та дерев, але до вечора ще далеко, Зрештою, ліпше гарненько подумати, куди міг податися Єдиноріг, аніж колошкати увесь ліс…

5

— Отже, слухайте… Ми, кроти, зуміли гарно влаштуватись під землею і нікому в ласку не стоїмо. Сонце видається нам різким і неприємним. Інша річ — сутінки, коли все таке тихе, блакитно-сіре. Крота можна спіймати на землі, але під землею — ніколи. Ти бував у мене в гостях, Каспаре, і можеш сам переконатися, що темрява — то велика річ. Зрештою, тобі добре відомо це й без мене…

— Так, — здригнувшись, мовив Каспар.

— Хіба вижив би кріт без темряви? Може, колись воно було інакше і кроти підставляли спинку сонцю, але якісь причини змусили їх піти в землю. Ця пригода трапилася не зі мною, майте це на увазі! Але вона могла трапитись з кожним кротом. Той кріт, про якого я розповідаю, був, як усі. Рив підземні ходи, харчувався, чим Бог послав. І от якось під час щоденної праці він помітив попереду якесь блакитне сяйво. "Поверхня", — подумав він, і збирався було вдихнути пахучого присмеркового повітря, аж враз побачив, що це не те. За тонким шаром землі світився досить великий блакитний прозорий камінь Він би й не дістався до нього, якби дощі того дня не змусили його рити глибше. То вже доля така була в цього крота: знайти той камінь і морочити собі голову, що з ним робити.

Кріт обнюхав камінь, обдивився, навіть спитав, чого той світиться, але відповіді не одержав. Тоді сів коло нього, забувши про їжу й роботу. Камінь нагадував йому приємні для ока сутінки, але навіщо він? А якби винести його на поверхню, хтозна, чи сподобалося б це каменю…

— А, може, то був чарівний камінь? — обізвалася Доня.

— І ця думка слушна. Але відомо, що до кожної чарівної речі треба мати підхід, тобто знати, як нею користуватися. Бідний кріт, про всяк випадок, загадав, щоб перестав дощ, але нічого не змінилося. Отже, то не був камінь, який здійснював бажання. Тоді кріт став міркувати, як камінь опинився у його володіннях. Чи хтось колись закопав його, чи

якийсь пра-пра-кріт затяг камінь до нори, чи сама Земля-мати породила його, бо довкола ні піску, ні каміння — сама глина. Так він нічого й не вирішив, хоч думав дуже довго.

— Треба було когось запитати, — співчутливо сказав Каспар.

— Авжеж. Кріт покликав своїх приятелів і ті почали пригадувати, що їм траплялося під землею: кістки, залізяччя, блискучі кружальця в горщиках, але, щоб камінь, який світиться… Ні, такого не було. Нарешті хтось припустив, що камінь міг упасти з неба, якщо він кольору сутінків.

— Цілком можливо, — зауважив Каспар. — Таке буває.

Але Кріт сумно зітхнув:

— А хто доведе, що камінь упав з неба? Хіба той, хто його кинув? Ми хоча й живемо у темряві, проте любимо ясність.

Через те Кріт до самої смерті не мав спокою. Камінь засипали землею, і наш Кріт більше його не бачив, але постійно думав про нього.

— А інші кроти не думали?

— Ні, вони ж не знайшли той камінь, а лише прийшли подивитися на нього.

— Так, вони не могли цього пережити, — сказав Каспар.

— Подумати лишень, звичайна випадковість, а так перевернула душу! — Кріт витер рожевою лапкою сльозу. — Ніхто не захищений від випадковості навіть під землею. Коли думаєш про це, то не почуваєш ніякої радості від життя!

І засмучений Кріт, похапцем попрощавшись, пірнув під землю.

— Ну, то як ти почувалася комашкою? — поцікавився Каспар.

Доня стояла, прихилившись до дерева, і дивилася на їхню хату з помальованими зеленою фарбою віконницями.

— Погано. Усе таке велике! Певно, так почуваються усі маленькі комашки.

— Ні, — відказав хлопець, — їм нема коли дивитися вгору.

— Чому?

— Усі живі істоти, окрім людини, знають, як використати свій час.

Доня замислилась, а тоді спитала:

— Хто тебе цього навчив?

— Трохи сам, трохи книги…

— То навіщо Єдиноріг забрав книжку?!

— Мабуть, хотів дати її комусь почитати.

— То моя книжка, — розсердилась Доня. — Вона у моїй кімнаті лежала!

— Виходить, і я твій, раз моя подоба стоїть у твоїй кімнаті?

Доня почервоніла.

— Не сердься, мала, — поблажливо, але без наміру образити, мовив Каспар. — Ця книга роками лежала на горищі і її давно з’їли б миші, якби я не пильнував. Миші ж не знають латинської мови. Добре, що я все пам’ятаю. І буду тобі розповідати, коли знайдеться вільна часина.

— І я навчуся усього, що вмієш ти?

— Усього ні, але ти ніколи не будеш самотня.

— Самотність — це коли немає друзів?

— Не зовсім. Це коли ти і світ, що тебе оточує, — різні. Навіть не так… Ну, коли ти добра, а світ злий. Теж не те…

— Як же я можу бути самотня, коли не знаю, що таке самотність?

— Це мусиш відчути. Не обов’язково знати. Я сам не знаю, що важливіше.

— Дивись! — засміялась Доня. — Наша хата зараз попливе і я не встигну пообідати!

І справді, нескошена трава коливалася ніби хвилі.

— Хата-корабель! Там, у книжці, в самому кінці, — пам’ятаєш — є малюнок: корабель пливе по морі. З вітрилами!

— Так.

— Ну, то я побігла, бо мій корабель відпливе. А після обіду знову підемо шукати Єдинорога, добре?

— Ні, ми вирушимо вночі.

— Та я ж спатиму!

— Я подам тобі знак і ти прокинешся. Тільки вдома нічого не кажи.

— Не скажу, — запевнила Доня.

Їй було легко й радісно, коли вона бігла стежечкою між високої трави до хати. Довкола повзали й літали комахи, деякі заплутувались їй у волосся. Але тепер вони не здавались такими бридкими й страшними, бо Доня сама побувала комашкою — сонечком.

Фенікс

Фенікс сам себе спалює і сам воскрешає. Але нікого воскресити не може. Ні Морської Корови, ні Тасманійського Вовка, ні Хруща, ні отруєної Риби в річках. Залишмо його людям. Доки вони шануватимуть книги, будівлі, речі, Фенікс буде для них символом надії, що колись вони стануть кращими. А для нас, звірів, надія — порожнє слово. Нам треба радіти кожній миті життя — коротке воно чи довге.

Єдиноріг

Єдиноріг — це я. Обплутаний вигадками, я сам у них повірив. А був із плоті й крові, й мої портрети залишилися на старих картинах, а розповіді про мене — у книжках, які тепер ніхто не читає. Тільки норов я мав не такий уже й лагідний, як гадають: у неволі я вмирав, бо не міг жити без волі, як без повітря. Ніхто не міг мене осідлати. Що тут можна ще сказати? В моє існування ніхто не вірить, папір і полотно згоряють, старих людей ніхто не слухає… На колишніх моїх пасовиськах постали міста, а деякі з них встигли перетворитися на руїни. Тож пора лаштуватися в дорогу. Першому — завжди важко.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Доня і Каспар стають пташками, щоб швидше наздогнати Єдинорога — Довге життя мушки-одноденки — Літати не так уже й легко. — Що попросити в чарівної палички?

1

Цієї ночі Доня не спала. Лежала собі тихенько і дивилась у світле вікно, де за фіранками сховався місяць. Ні тато, ні мама не здогадувались, що незабаром їхня дитина покине дім, аби разом з Каспаром шукати Єдинорога. Може, Каспар хоче його приручити? Так завжди роблять з дикими звірами. Цей Каспар ніби й непоганий хлопець, але ніколи не має часу. Зрештою, коли вони знайдуть Єдинорога, то, може, Каспар побавиться з нею в хованки чи м’яча, бо звірі, як вона переконалася вранці, не дуже охочі до забав.

Доня вже знудилася чекати, та й трішечки хилило на сон. Вона на хвильку заплющила очі, щоб уявити собі, як жив у підземеллі Каспар, але тут захропів тато і їй не вдалося нічого відчути.

У вікні дівчинка побачила Каспара. Він поманив її рукою, і Доня, одягнена ще звечора, пішла по вузькій стежечці з місячного світла…

Каспар сказав:

— Треба перетворитися на пташок, так буде швидше.

— Угу, — зраділа Доня. — То ми полетимо?

— Ще й як полетимо! Єдиноріг удень відпочиває, тож ми його повинні наздогнати.

— А навіщо?

— Я вже казав: щоб взнати його наміри.

— І все?

— Хіба цього мало?

Доня скривилася.

— Нічого, ми зазнаємо стільки пригод що тобі й не снилось!

— А там будуть злі чарівники?

— Тобі дуже хочеться?

— Не знаю… У казках завжди є щось таке. Ні, не хочу!

— Те, що зараз відбувається, не казка, — і зітхнув Каспар. — Воно не конче мусить закінчитися добре. Звісно, я не допущу щоб з тобою трапилося щось лихе. Обіцяю, що ти повернешся до батьків!

— Слухай, Каспаре, — занепокоїлась Доня, а що буде, коли мене не побачать вранці?

— Вони цього не помітять.

— Як?

— Я так зроблю, що не помітять. Розумієш, нема якогось одного часу для всіх! Ми житимемо за часом Єдинорога, а твої батьки — за своїм. Наш час минатиме швидко, а їхній — повільно. Ну, то як — полетіли?

— Та вже полетіли, — згодилася Доня, хоч не дуже добре зрозуміла про час. Правда, вона здогадувалась, що її час не такий, як у батьків,

але чому, не знала. Тобто чому для малих дітей час тягнеться довго, а для дорослих людей минає дуже швидко.

… І вони стали пташками. Маленькими, непомітними сірими горобцями. Доня й перед тим літала, уві сні, але тепер було інакше. Важко махати крильми супроти вітру. Птахи теж потребують спочинку. Доня постійно відставала, бо роззиралася довкола. Вони летіли над лісом, щоб не заблукати між деревами.

— Каспаре! — загукала Доня, бо місяць сховався за хмару й вона опинилася у темряві, та ще й у повітрі. Той почекав, доки вона надлетить. Для цього швидко-швидко замахав крильцями і наче зупинився.

— Куди ми летимо?

— До моря. О, я забув тобі сказати, що здогадався, куди міг податися Єдиноріг!

— Давай відпочинемо.

Вони сіли на кущ калини з твердими ягодами.

— Це ти мені допомогла.

— Я?

— Ага. Ти вчора сказала про останній; малюнок у книжці — корабель. А я згадав слова. Вони дуже сумні…

— Скажи!

— Врешті-решт усі інші живі істоти! ніким не зрозумілі, покинуть свою одвічну домівку. Вони збудують корабель і відпливуть на ньому туди, звідки немає вороття!

— А чому?

— Ох, ти навіть не усвідомлюєш, як це буде жахливо, коли звірі покинуть Землю з болем у серці! Але я тобі вдячний, що ти згадала корабель. Ми мусимо чимось їм допомогти.

2

Коли настав ранок, вони вже були так далеко, що Доня не змогла б сама повернутися, хоча спочатку запам’ятовувала дорогу. За лісом було поле, за полем — річка, за річкою — село, а там знову поле і ліс. Їй уже набридло летіти. Бо коли хочеться спати, ніщо не миле.

Нарешті Каспар вирішив зупинитися на галявині з суницями. Вони знову стали людьми. Доня нагребла сіна для себе й Каспара, а той пішов збирати суниці. Коли повернувся, Доня вже спала. Каспар поклав суниці на траву і замилувався чудовим золотим ранком. Галявина була скраєчку лісу і з поля чувся спів жайворонка. Роса висохла на його долонях, рожевих від суничного соку, а він і далі тримав їх на сонці. Думав, що зараз відчувають квіти, листя, трава… А Єдиноріг і дівчинка відпочивають. Хтозна, може, Єдиноріг не спить, а лише ховається від людського ока десь у гущавині. До суниць підповзло дві мурашки. Шкода було їх проганяти. Для Доні він назбирає ще ягід. Що менша комаха, то вона сильніша. Не відчуває страху перед небезпекою, як метелик, що боротьбою вкорочує собі віку, обсипаючи пилок з крилець. Велика істота — сама по собі, а мурашки, бджоли, вони не самі по собі: це одна істота з багатьох істот.

З тисячі мурашок — голова, з тисячі — серце, з тисячі — руки і ноги. Тільки вкупі вони мислять. Марно питати цих двох клітинок, чи не

бачили вони Єдинорога, їх ніколи ні про що не можна спитати. Кожне сказане слово дуже важливе, адже слухає тебе цілий світ.

Сонце вже піднялося високо, коли Доня прокинулась — добре виспана і дуже голодна. Каспар з кимось розмовляв.

— … та ні, не думаю, щоб нам сьогодні перешкодив дощ. На дощ у мене зазвичай болять ноги. Зрештою, ти не знаєш, що таке дощ.

— Чому ж ні? Знаю, — продзвенів найтонший у світі голосок.

— Але ж ти щойно народилась!

— Знаю! Я знаю, що таке злива, спека, знаю усіх звірів у лісі, знаю, що сьогодні їх на одного менше і на двох більше.

— Як це?

— На одного звіра менше, бо зник дикий лісовий кінь, останній у світі. А на двох більше, бо з’явилися дві білки з отого лісу, що вирубують на горі.

— Дикий лісовий кінь? — вражено перепитав Каспар. — А що трапилось?

— Пішов кудись. Певно теж шукає іншого місця. Великим істотам тут залишатись небезпечно.

— Боже, як я хотів би з ним зустрітися!

— Кажуть, він пішов униз річкою.

— Шкода, але ми повинні наздоганяти Єдинорога.

— А я мушу облітати цілий світ, перш ніж відкладу яєчка. Хай вам щастить, Каспаре!

— Спасибі, тобі теж!

— А я вже прокинулась, — сказала Доня. — Привіт!

Каспар повернув до неї усміхнене лице:

— Привіт, як спалося?;

— Непогано. А з ким ти розмовляв?

— З мушкою-одноденкою. Дуже мила істота. Уявляєш, тільки народилася, а все знає!

— Як це?

— Та я тільки можу здогадуватись. Певно, комахи мають якусь спільну пам’ять! оскільки у них дуже коротке життя. Ця мушка живе лише один день.

— Який жах!

— Я спочатку теж так думав. Але нічого, увечері вона відкладе яєчка, а вранці народиться мушка-одноденка, яка пам’ятатиме і нас з тобою. У комах теж свій час.

— Ага, — кивнула Доня.

— Я тобі суниць назбирав.

— А ти їв?

— Так.

Попоївши, вона зажурилася. Втупилась у смужку лісу, що затуляла поле. Каспар наче й не помітив, що їй сумно.

— То що, полетіли? Якщо все буде гаразд, увечері потрапимо у мій Зимовий дім. Там ти відпочинеш, бо далі доведеться летіти через незнані краї. Хоч як це дивно, я не люблю довгих мандрів. На чужині почуваєшся незатишно. Подорожують зазвичай ті, хто ніколи не чувся добре у власному домі.

Доню трохи здивувала Каспарова мова, бо вона у себе в домі почувалася добре, але й подорожувати хотіла. Вони знову перетворилися на горобців і вилетіли з лісу. Тепер Доні здавалося, що йти легше, а то намахаєшся тими крильми, аж у голові свистить. За полем була річка. Скільки вони пролетіли цих річок і полів! Таким був цей край, де всього потроху, зате все є, як гордо казав Каспар. Навіть гори були, тільки далеко. Щоб їх дістатись, треба летіти супроти течії річок.

Нема що й казати: удень веселіше летіти. Каспар навчав Доню деяких штук, щоб та менше тратила сил і встигала помічати усе цікаве. Потім вони спинилися побалакати зі зграйкою горобців і пообідали разом з ними вишнями коло старенької хатини. Горобці не злякалися Доні і це їй дуже сподобалось.

— Горобці, — зауважив усезнаючий Каспар, — наймиліші мені птахи. Вони такі дружні й щирі, як жодна інша істота. Якби я не був людиною, то став би горобцем.

Чемні горобці навіть трохи провели їх. На якусь мить Доня згубила Каспара і злякалась: це ж так можна втратити одне одного.

… Була ще одна річка, зовсім маленька, геть розрита екскаваторами, що дуже не сподобалося Каспарові. Йому взагалі не подобалось усе зроблене людьми. Доня помітила кілька гіллястих верб, під якими сиділи діти-пастушки, а неподалік паслися їхні корови.

— Давай послухаємо, про що вони говорять, — запропонувала Доня.

Каспар скривився:

— Не люблю підслуховувати.

— А може, вони щось чули про Єдинорога? У нашому селі усі мене знають: хто я, скільки мені років.

— У селі так воно є. А от у місті ніхто нікого не хоче знати. Як написано у книзі: "Що більше ми віддаляємось від природи, то більше віддаляємось від людей".

— Я знаю, бо сама жила в місті, але маленькому. Там від природи ще не дуже віддалились…

3

Під вербами сиділо троє хлопців і дві дівчинки. Один хлопець копирсав ножиком землю, другий кидав камінці, третій і найменший, гриз зелене яблучко. А дівчатка плели вінки з трави і квітів, висмикуючи їх довкола себе.

— Знаєте, чого я найбільше хочу? — сказав хлопець з ножиком.

— Машину!

— Морозиво!

— Кавун!

— Не вгадали! Я хочу чарівну паличку. Тоді буду мати все. Скажу, махну — і всі мої бажання здійсняться.

— То вистружи собі!

— Ти дурна, Марусько! Чарівну паличку треба знайти.

— А вона дерев’яна чи залізна? — спитав малий з яблучком.

Хлопець завагався:

— Різні бувають, але більше золотих.

Діти вражено замовкли.

— А де її взяти?

— Треба зустріти чарівника і він дасть, — сказала менша дівчинка.

— Еге, просто так ніхто не дасть! Треба заслужити. Ну, коня дикого зловити, чи царівну визволити від Змія…

— Тепер царівен нема.

— А дівчата що мусять робити?

— Дівчатам не можна давати чарівної палички, бо вони будуть просити всілякі дурниці.

І хлопець з ножиком розреготався.

— Я попросила б паличку, щоб тато добудував хату, бо нам нема де жити. Будує, будує, вже сто років будує…

— Ти ліпше попроси багато грошей, бо без них ніхто не побудує.

— А я хотів би літати куди захочу. Так швидко, як ракета!

— А я — щоб нашу корову продали, бо вже нема сили пасти. А щоб ти здохла, куди полізла?! Лиска, на-на-на!

— Дивіться, агроном іде!

— Де?

Усі зразу посхоплювались.

— Я пожартував!

Той хлопець з ножиком був найбільший, тому ніхто не насмілився його бити.

— А мені не треба чарівної палички, — сказав найменший хлопчик.

— Чому?

— Все одно відберуть…

— Ну, що, почула щось цікаве? — спитав Каспар. — Тільки час згаяли.

— Тихо!

— Давайте грати в карти!

— Давайте!

— Боже, — вжахнулася Доня, — такі малі, а грають в карти! Сюди б їхню вчительку!

Треба вирушати, бо не дістанемося завидна до Зимового дому.

Вони полетіли далі. Доня кілька разів озирнулась.

— Ти теж хочеш чарівної палички? Не потрібно ні розуму, ні сили, хіба командуй. Слава богу, що чарівної палички не існує!

— А коли є? — з викликом спитала Доня.

— То що ти зробила б, якби мала цю коштовну річ?

— Навчилася б грати в карти.

Дикий Лісовий Кінь

Ноги його прудкі як вітер, але не той, що летить навмання, згинаючи навпіл поодинокі дерева в степу. Це вітер, який літає поміж деревами, ніколи не ламаючи їхніх верхівок. Лісовий Конику, маленький брунатний лискучий жолудю, з розчесаною мавками гривою, бронзовими копитцями, яких ніколи не пробивав цвях... Ти тікаєш від найменшого шереху, ховаєшся в гущавині, й дощового ранку вода скроплює твою оксамитову шкіру. Частіше сам, ніж з кимось, без імені, хоча що є гарніше за ім'я — Дикий Лісовий Кінь? Люди гадають, що ти просто відбився від їхніх рук, але ти міг би поклястися, що ніколи не носив на своїх копитах важчого, ніж багряний дубовий листочок, а на спині — лиш срібну попону росяного павутиння. Твоє тихе іржання лунало в найгустіших нетрях, а твій сон оберігали духи лісових дерев. Така проста арифметика: що менше дерев, то менше лісових коней. Ти ще

юний і недосвідчений, братику, однак мусиш покидати зелену домівку. Горішній вітер позичить тобі крила, щоб ти не спізнився.

Метелик

Скільки життів у тебе, Метелику? Коли надходить осінь, твої крильця стають прозорішими, ламкими. Сумне це видовище. Але навесні знову повно метеликів і повно квітів.

Дивовижний наслідувач, ти тримаєш у таємниці свої перетворення. Ніхто не може повірити, що в одному зі своїх життів ти був гусінню, і тебе боялися навіть дорослі. Неквапliва гусінь рухалася вперто лише задля того, щоб отримати крила і стати літаючою квіткою. Ніхто з живих істот не здатен на щось подібне. Навіть людина залишається гусінню, живучи для того, щоб їсти. Ніхто не спитає, чому ти це робиш. Ти надто тендітний і насмілюєшся розмовляти лише з квітками. У вас одна кров і одна плоть. Ви надто слабкі, щоб пережити зиму, але ваше насіння сховане надійно. Навесні сонце вділить йому дрібку світла й тепла.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

Зупинка в Зимовому домі. — Каспарові; приятелі. — Кіт Фелікс перейменовує Доню. — Каспар читає книжку, але Доня така втомлена, що нічого не розуміє. — Історія життя Фелікса

1

На лихо надвечір почався дощ і в стомленої Доні поважчали крила. Та й сам Каспар летів повільніше. Вони часто відпочивали, хоч то невелика втіха мокнути на гілці. Але ось Каспар сказав нарешті:

— Зараз будемо!

Доня спробувала собі уявити Зимовий дім: увесь білий і холодний. Б-р-р!..

Вони полетіли не до села, а до річки, де в темряві під височезними деревами сховався будинок — здається, старовинний.

Жодне вікно в ньому не світилося.

— Тут живуть мої найліпші друзі: кіт Фелікс і павук Альфред. А часом і я.

— Ти ж казав, що не любиш жити в будинку.

— У чужому — так. А цей — мій.

— Ти його побудував?

— Ні, але ми з друзями дбаємо про нього. Більше він нікому не потрібен.

На сходах вони знову перетворилися на самих себе, але, на жаль, теж мокрих. У Доні зуб на зуб не потрапляв. Каспар щось зробив з дверима, і в домі почувся дзвінок. Не простий електричний, а срібний. Чекали вони досить довго. Доні було цікаво, як це кіт (бо павукові це, звісно, не під силу) відімкне важкі двері.

— Няв? — почувся запитальний котячий голос.

— То ми, Феліксе. Я й моя приятелька.!

Брязнув ланцюг, і двері прочинилися.

— Чекайте, зараз свічку запалю, — сказав кіт, присвічуючи тим часом очима. — От кого не ждав!..

— Поважна справа, котику.

Коли свічка спалахнула, Доня побачила гарного, але не пухнастого, чорно-білого кота!

— Познайомся, Доню, це — Фелікс.

— Дуже приємно, — відказала Доня і потиснула м’якеньку білу лапку.

— Дуже приємно, — вклонився кіт. — Прошу до вітальні. Жахлива погода! Сьогодні вогко, то я запалив камін.

— Чудово! — вигукнув Каспар і подав Доні руку. — Ми змокли, змерзли, а Доня ще й зголодніла.

— На жаль, не можу запропонувати нічого пристойного на вечерю…

— Не біда, я збігаю до Дмитра на село. А як поживає Альфред?

— Непогано. Меланхолія, правда, але то хвороба всіх павуків…

Вітальня була великою кімнатою з облупленими стінами блакитного кольору, з подекуди розкиданими золотими зірками. Коло різьбленого чорного столу було двоє крісел, а третє, зі смугастою подушечкою, з якої прозирала вата, — стояло перед каміном.

— Прошу сідати, — вказав на крісло Фелікс.

Коли Доня сіла, то побачила ще стару канапу, на якій було розкидано грубезні книжки. Камін прикрашала полиця з двома порцеляновими горнятками і дзбанком.

— Альфред на горищі, — сказав кіт. — Я його зараз принесу. Він так зрадіє, що; його меланхолія одразу минеться.

— От і добре! Нам би переодягтися. Зараз пошукаю у шафі.

Каспар вийшов. Кіт тим часом підставив бік під тепло, що струмувало з каміна. Доня помітила, що шерсть у тому місці рудувата, наче підпалена.

— Можна, я зватиму вас Філія? — запитав кіт. Так звучить ваше ім’я латиною.

Доня подумала й спитала:

— А чому?

— Бо я великий прихильник латини. Це така шляхетна й вишукана мова! Але якщо ви проти…

— Ні-ні, я не проти!

— Дуже дякую, — вклонився кіт.

Каспар тим часом переодягся в чорний костюм з білим комірцем. На ногах тепер мав сірі панчохи.

Хлопець подав Доні довгу зелену сукню з чорним мереживом і щось подібне до плаща, підбитого рудим шовком. Зразу було видно, що це старовинні речі.

— Хай наша гостя переодягається, а я піду до Дмитра. Коли він був хлопчиком, ми з ним дуже приятелювали. Але потім він виріс, одружився, і перестав бути таким цікавим до життя…

— Візьми парасолю, — нагадав Фелікс.

— Дякую, де вона?

— Як завжди, під канапою.

Коли Каспар пішов, кіт мовив:

— Як будете готові, покличете, — і зник у сусідній кімнаті.

Доня почувалася щасливою, адже, хоч кімната була майже порожня і досить занедбана, однак гарніша за всі кімнати, які їй доводилось бачити. А спортивні штани і картата сорочка, в яких Доня вешталася всеньке літо, виглядали жалюгідним ганчір’ям порівняно з атласом і мереживом! Вона хотіла скинути кеди, але від підлоги тягло. Тому просто сіла в крісло, підібгавши ноги.

2

— Чудесно! — вигукнув Фелікс. — Я охоче став би вашим лицарем, якби не був; котом і не мав своєї прекрасної панни!

— Мені б дзеркало…

— На жаль, — розвів кіт лапами, — нещодавно я розбив останнє дзеркало в цьому домі… Але ви, Філіє, можете побачити; своє відображення у моїх очах.

— Дякую, — відказала Філія, себто Доня.

… Після вечері, яка складалася з молока, хліба та кількох смажених рибок, і на якій був присутній Альфред — великий павук-хрестовик, кіт вдоволено потягся:

— Позаяк сьогодні такий щасливий вечір, прочитай нам, будь ласка, Каспаре, отой мій улюблений уривочок про звірів приручених і неприручених…

Доня хотіла спати, але намагалася поводитись чемно у такому вишуканому товаристві.

— Добре, якщо ніхто не заперечує.

— Я не заперечую, — сказала Доня.

— Мені більше подобається розділ про спільне мислення, але я залюбки послухаю і цей, — зауважив павук.

— Мушу сказати вам, друзі, що книжка зникла. Але я знаю її напам’ять.

— Я так і знав! — вигукнув Фелікс, ляснувши хвостом по кріслі. — Це зробила вона!

— А коли ти її бачив? — спитав Каспар.

— Та вона стирчить тут цілими днями, все тебе виглядає. Не дає мені дороги перейти! Це вона вкрала книжку, щоб ви помирилися. А якщо ні, то її спалить. Я ж не раз казав тобі, що треба дати книжку мені на сховок. Я ж при зброї! — кіт поклав на стіл обидві пазуристі лапи.

— А коли повернеться господар? То ж його книжка… — запитав Каспар.

Навіть павук здивувався:

— Він помер, як же він повернеться?

— Я ж повернувся… Ну, добре, не будемо сперечатися. Твоє припущення, Феліксе, легко перевірити, але я не хотів би з нею зараз зустрічатися. Нам треба вислизнути звідси непоміченими.

— Можна спитати, про кого це ви говорите? — не втерпіла Доня.

— Про одну папужку, що зветься Алегорія. Вона — наш найбільший ворог. Хитрий і підступний!

— Вона не ворог, — заперечив Каспар, — вона просто самотня.

— То я найсамотніший у світі… — зажурився павук.

— Бо ти повиживав усіх павуків з дому!

— Вони — не мого роду, та й, смію зауважити, не всіх. Під твоїм кріслом, Феліксе, повно павутиння…

— Щось придумаємо, Альфреде, — мовив Каспар. — Ми з Донею вирушаємо завтра у подорож. Не може бути, щоб у цілому світі не знайшовся хтось тобі до пари. А щодо Алегорії, то від долі не втечеш. Ліпше з нею поговорити завтра. Ну, почнемо?..

— Угу, — муркнув кіт, стрибнувши Каспарові на коліна.

— "Приручуючи перших звірів, людина шанувала їх як братів по крові. Це вони зробили її сильнішою, а влада, як відомо, всіх псує. І повага змінилася небажанням зрозуміти душу тварини, а відтак — жорстокістю. Історія звірів існує поряд з історією людей. Звірі

змінюються так само, як люди: ніщо не стоїть на місці. Є лише поодинокі випадки приязні тварин до людей, та й то серед приручених, а загалом усе пройняте боротьбою між ними. Тварини захищаються, люди нападають. Захист ніколи не приводить до перемоги.

Перша приручена тварина була, напевно, слабкою і потребувала захисту. Ці слабкі істоти породили собі подібних, у крові яких уже була неспроможність діяти самостійно. То був вік дитинства. Дорослість настала тоді, коли люди почали вважати приручених звірів своїми рабами, а згодом, що найгірше, речами. Річ, яка зіпсувалася, стає непотрібною. Деякі звірі служили як іграшки. Це стосується собак, котів, мавп, співочих птахів. Людина міркує так: раз я їх годую, вони мене повинні тішити. Тварина ж — довіряє. Кожен думає своє, однак звірі часто гинуть, ставши непотрібними.

Коли звір хоче вашої ласки, то це його потреба, а не бажання вам догодити..."

3

— А ті звірі, що в клітках, вони приручені? — спитала дівчинка.

— Це найдикіші звірі в світі! — обурився Фелікс. — Вам не здається, Філіє, що слово клітка недоречне в нашому товаристві?

— Гадаю, друзі, ви пробачите нашій гості. Вона ще не звільнилась від хибних поглядів, бо не знає кращих. То не її провина…

— Я ніколи не чула, щоб котів і павуків тримали в клітках, — зауважила Доня. — Вони ж не кусаються… І що я зроблю, коли мені хочеться бавитися із звірятами?

— Ця юна істота, — озвався Альфред, — має на це повне право. Ти б, Каспаре, краще її розважив. Гра — найкращий спосіб пізнавати. А ти, Феліксе, хіба забув, коли був кошеням? Хіба ти не хотів бавитись?

— Мене викинули разом з моїми братами й сестрами, заледве ми почали бачити. Вони померли з голоду і холоду, а мене підібрав Каспар і сховав за пазуху. Зігрів, вигодував і подарував мені цей дім. Я був такий заляканий і приголомшений, що не помітив, як виріс...

— Я бачу, Феліксе, що нещастя тебе зламало, — не вгавав павук.

— Цить!

Кіт розлючено ляснув хвостом.

— Годі сваритися, — лагідно дорікнув Каспар.

Доня вдячно посміхнулася до нього й зітхнула:

— Ти ж казав, що ми тут відпочинемо.;!

— О боже! Наша гостя хоче спати! — похопився Каспар.

І всі одразу заметушились коло Доні.

Це також слід знати тим звірам, які ще й досі вірять в безкорисливість людини. Приручені пес, корова, кінь не викликають ні в кого подиву. Хай собі допомагають людині, якщо це їм подобається. Значно безглуздішим є приручення соколів та орлів. У них відбирають розум, виснажуючи голодом і безсонням, а тоді спускають з ланцюга, милуючись, як голодний птах полює. Розваги бувають корисливі. Але послухайте, любі друзі, про канарок з Канаркових островів: якими вони були колись і якими стали тепер. Жителі цих островів у давнину

полювали, збирали плоди. І розводили канарок, вчили їх співати, живучи з ними у мирі й злагоді. Їхня мова і мова канарок були дуже схожі. Люди розуміли канарок, а канарки людей. І так могло тривати доти, доки світить сонце в небі. Аж тут на острови прибули кораблі з цивілізованими європейцями. Усім відомо, чим обертається зустріч істот простих, щирих і безоружних з озброєними до зубів, жадібними шукачами пригод. Кожне знищення народу настає тоді, коли загарбники вивчать його мову. Іспанці, а це були вони, ніяк не могли підкорити сердешних дикунів, бо ті мали пташину мову і канарки вчасно сповіщали їм про наміри ворога. Тоді хитрі завойовники скористалися однією із своїх говірок, що нагадує свист. Вони навчили розмовляти нею дикунів і канарок. Досить швидко на Канаркових островах не залишилось жодного корінного мешканця. А канарки в клітках потрапили у різні кінці світу, легко підхоплюючи будь-яку мелодію. Стали розвагою для людей. І не знають своєї батьківщини, їхня домівка — клітка.

РОЗДІЛ П’ЯТИЙ

Чому папужку Алегорію не люблять. — Яка користь з географічної карти. — Правила чемності, вважає Фелікс, потрібніші — Чим завинив поет Гете?

1

Доні наснилося, що вони з Каспаром їдуть верхи на Єдинорозі, а той бубонить:

— Я не хочу возити воду і дрова… Я не хочу возити воду і дрова…

А Каспар каже:

— Злазьмо!

Вони злізають з Єдинорога, завдають собі його на плечі й несуть, а Єдиноріг і далі вередує:

— Я не хочу тягати воду і дрова на своєму хребті!

— Але ж ми й дурні! — каже Доня і прокидається.

Це ж одна з найгрубезніших книжок упала їй на спину, а на ногах вклався кіт. Зрештою, сонце вже ясно світило, то не жаль було й прокидатись.

Доня зняла з себе книжку і прочитала назву: "Етикет при дворі Людовіка Чотирнадцятого".

Каспар стояв біля відчиненого вікна, і сонце золотило йому волосся.

— Ти вже встав? — спитала Доня.

— Доброго ранку!

Каспар зняв кота з Дониних ніг і відніс на крісло. Той навіть не прокинувся. Доні стало шкода зім’ятої сукні.

— Може, мені вбратися у своє?

— Поки що не треба. У сусідній кімнаті є вода. Вмийся, причешися, і вдягни іншу сукню. Ми вирушимо завтра.

— Якщо ми будемо так довго зупинятися, то не доженемо Єдинорога! — зауважила Доня, хоч їй дуже сподобалися Зимовий дім, кіт і павук.

— Наздоженемо. Він був тут уночі.

— Ой! І що він сказав?

— Нічого. Я не смів його питати. Єдиноріг повинен перший почати розмову.

— Чому перший?

— Згідно з етикетом.

— Як при дворі короля Людовіка Чотирнадцятого?

Каспар засміявся:

— Та ні, то Феліксові штуки… Він обожнює королів, лицарів і старовинні речі. Я переконався, що Єдиноріг пішов до моря.

Втішена Доня пішла вмиватися. На неї чекала чудова сукня зі срібної парчі й золотисті черевички. Їй залишалося тільки пошкодувати, що Фелікс розбив останнє дзеркало. Вона тихенько зайшла до вітальні й побачила, що Каспар не сам. На гілці, що торкалася вікна, сиділа зелена з червоним дзьобом папужка. Вона була така яскрава, наче щойно вилізла з фарби.

— Я тобі вже казав не раз, Алегоріє, що між нами нема нічого спільного!

— Звісно! — запищала папужка. — Ти собі знайшов нову приятельку. Хай-но восени вона піде до школи — там їй швидко виб’ють з голови усілякі химери! А я буду вірна тобі до смерті…

— Я приятелював би з тобою, але ти мене вперто не бажаєш зрозуміти. Постійно збивала мене з пантелику: хотіла, щоб я сидів тут,

читав книжки і писав вірші, які ти мені нашіптувала. Я ж не маю таланту до поезії і взагалі задихаюся в чотирьох стінах.

— Маєш, маєш! Як не вірші, то байки в прозі можеш писати, або зайнятися наукою. Чом не тема: "Архетип Небесного Звіра"? Я б тобі список літератури підготувала. Вмію навіть друкувати на машинці. І з комп’ютером впораюся, як буде треба. Це дівча, певно, ще по складах читає. А цей котяра —.фальшивий і ледачий. Прибрати в будинку не може. А павук-мухожер. Заманює у свої тенета мух, як заманює цей підступний світ усіх довірливих і простодушних. А ця голота з якою ви так мило щебетали по дорозі. Фе! Чому б тобі не перекинутися на лебедя?

— А нам горобці більше подобаються! — не витримала Доня.

— І мені!

Кіт Фелікс вистрибнув на підвіконня:

— Я з’їв би тебе давно, Алегоріє, якби не мій вибагливий шлунок. Хіба ти птиця? Ти напхана чужими думками, як опудало ватою!

— Каспаре, скажи їм щось! — заплакала папужка зеленими сльозами.

— Доню, Феліксе, не заважайте! Сядьте собі на канапі й розмовляйте про що-небудь. Негарно втручатися в чужу бесіду…

— Сам знаю, що негарно, — пробурчав Фелікс. — Але я не затісну собі вуха, коли мене обзивають фальшивим!

Однак вони таки сіли на канапі, щоб не втручатися в чужу бесіду.

— До речі, — зауважив кіт, — у культурному товаристві усі повинні брати участь в розмові…

—, А де Альфред?

— Переселяється в інший куток. Дощ залив йому павутину. Знову дірка в даху об’явилася.

— Треба її затулити. Мій тато позатуляв усі дірки в даху.

— Каспар взимку затулить.

Але взимку нема дощу…

— Тоді навіщо й затуляти?

Вони замовкли і стали прислухатися до розмови Каспара й Алегорії.

— Якби я тебе послухав, — сказав Каш пар, — хто б тоді пізнавав справжню суть звірів? Не треба чіпляти на них етикетки: лисиця-хитрунка, заєць-боягуз, осел-впертюх… І людину не можна оцінювати однозначно.

— А що це тобі дасть?

Каспар розгубився:

— Нічого це тобі не дасть! Треба поважати чужі думки. Були й розумніші за тебе…

— І до чого це призвело? Коли людина думає як усі, вона взагалі не думає. Це й тебе стосується.

— Я однак тебе не покину!

— Не розумію цієї Алегорії, — знизала плечима Доня. — Її женуть, а вона чіпляється. Зовсім немає гордості!

— Он як! — сказав Каспар і рішуче зачинив вікно.

2

Після сніданку Доня хотіла прогулятися по садку, але Каспар не дозволив:

— Я не хочу, щоб тебе хтось бачив. Ми тут — інкогніто.

— Як-як?

— Інкогніто, тобто таємно.

— А-а…

— Та не журися! У нас з тобою сьогодні свято. Феліксе, знайди мені, будьласка, карту України…

— Яку? Фізичну чи адміністративну?

— Обидві.

— Обидвох нема. Котрусь, здається, адміністративну, щось зжерло.

— Певно, миші.

— Аякже, миші! — образився Фелікс. — А я тут для чого? Міль з’їла.

— Відколи це міль їсть папір?

— Є різні види молі. Це — та, що гризе географічні карти і глобуси. Не будь таким дріб’язковим, Каспаре, я й так багато працюю, читаю розумні книги…

— "Етикет при дворі Людовіка Чотирнадцятого", — посміхнувся Каспар.

— А хоч би й так! Правила чемної поведінки мусить знати кожен.

— Ну, добре, пошукай карту… Хай буде фізична. Нам же не їхати в поїзді, а летіти на власних крилах.

Кіт поліз під канапу і довго там чхав, відповідаючи на кожне Каспарове "Будь здоров!". Витяг рукавичку.

— А ось рукавичка!

Витяг олівець.

— А ось олівець!

Витяг гребінець.

— А ось гребінець.

Витяг календарик.

— А ось календарик.

Витяг карту.

— А ось тобі, Каспаре, карта!

Доня не могла втриматися від сміху:

— Дозвольте, Феліксе, я з вас витру пилюку. Вона пообтирала кота, і той аж вигнувся від утіхи. "Певно, він посидів би в мене на колінах, але соромиться".

— Яка ж вона мала, наша Україна! — сказав Фелікс, пройшовшись через усю каргу.

— На карті мала, — згодився Каспар, — але поглянь: ми летіли два дні і лише стільки пролетіли.

— А чому тут нема нашого дому? — обурився Фелікс.

— Зате є річка. Десь приблизно отут ми знаходимось. Коли тобі вже так хочеться, котику, можеш поставити крапку.

— Я хочу дім, а не якусь там крапку!

— Не заважай, будь ласка, злізь з карти!

— А та країна, де ти жив, Каспаре, більша?

— Ні, Доню, вдвічі менша.

— Там ми швиденько наздогнали б Єдинорога. А місто як називалося?

— Веймар.

— Шкода, що ти не познайомився з Ґьоте! — сказав кіт.

— А хто такий Ґьоте? — поцікавилася Доня.

— Письменник. Написав книжку "Рейнеке-лис".

— Звідки ти це знаєш? — спитав Каспар.

— Алегорія дала почитати. Паскудний тип був той Рейнеке! Знущався з котів…

— То байки, котику! Через них уся шкода. Хай Алегорія зіпсувала собі смак, але ти такий чутливий…

— Зате цікаво! Ми там ніби люди…

— Атож! — розсердився Каспар. — Люди наділили звірів усіма своїми вадами і злочинствами. Мені соромно, що я людина!

— Соромно? — щиро здивувалася Доня. — Чого соромитись, коли не робиш нічого поганого?

— Тобі, певно, не дуже приємно, коли від тебе тікають звірі. А тікають вони тому, що ти людина і можеш їх скривдити. Їм невідомі твої справжні наміри.

— Якби я вивчила мову звірів, то могла б сказати їм про свої наміри.

— У тебе на це просто не вистачить часу, — сухо мовив Каспар і схилився над картою. — Нам треба на південь і найкоротшим шляхом. Єдиноріг буде оминати міста, і ми зможемо його випередити.

— Навіщо вам вирушати в таку небезпечну подорож? — спитав Фелікс. — Це ж марна справа! Єдиноріг не стане вас слухати. Та й хіба можна покидати тих, кому ти потрібний?

Кіт був такий засмучений, що Доня з ним погодилася. Вона ж сама покинула маму й тата, а це дуже велика й небезпечна пригода.

Але коли Каспар сказав:

— Немає безнадійних справ, коли можна допомогти бодай одній істоті, — вона твердо вирішила його не покидати.

Хамелеон

Рожевий як мальва, зелений як листя шовковиці, сліпучий як пісок пустелі, володар усіх барв, які є на світі — Хамелеон. Він перебуває у злагоді з ними, як художник з фарбами. Хамелеон знає, що бути червоним на синьому — непристойно, а бути чорним на білому — жахливо. Як йому не хочеться вирізнятись, коли він полює, або коли полюють на нього! Бути невидимим — найліпше. О, якби всі звірі могли ставати невидимками! Тоді нам не довелося б утікати від людей.

Нас упізнавали б лише по дотику чи голосу, але рука тягнеться поволі, а мовчати вміє кожен хамелеон чи метелик.

Той, хто хоче жити у злагоді, мусить звикати: ставати блакитним у небі, білим у хмарі, ліловим серед орхідей…

Або жити у злагоді з власним кольором: серед пустелі — левом, серед дерев — леопардом, серед ворон — вороною.

Хрущ на квітучій вишні

Світ не може існувати без гармонії. Він розвалився б під тягарем ворожих і непотрібних речей. Ще зовсім недавно дітлахи у сутінках струшували квітучі вишні, й разом з росою на землю падали важкі мідні хрущі. Їхнє наземне існування було дуже коротким: невдовзі, скинувши

мідні панцирі, вони, такі безборонні, ховались у землю, засипану вишневим цвітом. І їхнє бриніння затихало до наступної весни.

Нині дерева не співають. Гармонію порушено, але світ ще тримається, напоєний отрутою і п'яний від неї. Людино, не труси деревом! Сядь під вишнею і пом'яни останнього Хруща росою-сльозою.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

Приємна бесіда з Альфредом. — Чому павуки не тчуть килими. — Посвячення Каспара в лицарі. — Справжнім лицарям не потрібен меч. — Доня боїться. Її втішає Алегорія.

1

— А що то буде за свято? — спитала Доня. — День народження?

Натомлений Альфред спочивав у кріслі. Кіт з Каспаром кудись вийшли.

— День народження? — здивувався павук. — Навіщо святкувати такий нещасливий день?

— Хіба він нещасливий? — і собі здивувалася Доня. — Я люблю свій день народження. Правда, мені ніколи не дарують того, чого я хочу, але я все одно тішуся.

— День народження це день, коли починаються наші страждання. До того ж ніхто не приходить розділити самоту…

Доня згадала, що Альфред хворий на меланхолію, і їй стало його дуже шкода.

— Я ще не зустрічала такого гарного й чемного павука, як ти, Альфреде…

Але це лише погіршило ситуацію.

— Саме так, Філіє, саме так! Що мені з моєї вроди і з моєї чемності, коли я не бачу собі подібних?

— Ще побачиш. У такому гарному домі, певно, захочуть жити інші павуки. Але що то має бути за свято, коли не день народження?

— Мусиш знати, це моя ідея, — сказав Альфред. — Я вважаю, що дівчині негоже подорожувати з ким-небудь.

— Як це?

— А так. Їй треба подорожувати з лицарем, котрий здатен захистити її від ворогів. Тому ми повинні посвятити Каспара в лицарі.

— Він обіцяв мене захищати!

— А хто це чув, окрім тебе? Ніхто. Треба, щоб увесь світ знав, що Каспар — твій лицар.

— То у вас, павуків, такий звичай?

— Ні, у нас інша мораль.

Павук надовго замовк. Він був дуже скромний і гордий.

— Коли я повернуся додому, то не буду змітати павутиння. Воно таке гарне…

— Угу, — згодився павук. — А чомусь вважають, що грецькі боги вміють ткати краще.

— Як це?

— А так. Розповідають, що колись жила жінка Арахна, котра вміла чудово ткати і, певна річ, цим пишалася. От почула про це богиня Афіна й викликала її на змагання. Виткали вони килими й показали іншим богам. Ті, звичайно, вирішили, що богиня вміє краще. А бідну Арахну перетворили на павука і загнали в темний куток. Та хіба в темряві витчеш кольоровий килим? Потім боги зістарілися і повмирали, й ніхто не знає, яким було мистецтво Афіни. Усе йде до виродження, Філіє… Нам немає сенсу ткати килими. Ми плетемо сіті, щоб ловити мух і ходити один до одного в гості. Я чув, що тепер павуки збираються й живуть разом, але тут, в провінції, ми й далі живемо розрізнено. Хто-зна, як воно краще…

— Разом веселіше, — сказала Доня. — Люди воліють жити разом. Але не так, щоб було тісно, бо можуть посваритися.

— Так воно так, але кому належатиме спіймана муха, якщо сіть буде спільна?

2

Виявляється, Каспар з Феліксом ходили до Дмитра уточнювати, який найкоротший шлях до моря. Справа ще в тому, що морів на світі багато. І крім них, є кілька океанів. А в Україні є два моря Чорне й Азовське. Дмитро сказав, що Азовське щороку міліє і плавати там нема де. Діти з Дониного класу бували влітку на морі й добиралися туди поїздом.

— Ніяких поїздів! — заявив Каспар. — Нам потрібне Море, байдуже, як воно зветься. Таке море, до якого нікому з людей нема діла.

Доня знизала плечима, бо не могла цього зрозуміти.

— Я вірю в долю, а не в географію. Ми будемо подорожувати, куди поведе нас інтуїція.

— А що таке інтуїція? — поцікавився Альфред.

— Ну, братіку, ти мав би це знати! Це — як інстинкт у звірів.

— А що таке інстинкт? — спитала Доня.

— Доля, — відказав Фелікс. — Хоч скач, хоч плач, а буде так, як воно має бути. Доля вирішує все. Розумієте, Філіє?

— Розумію, але мені не подобається, коли за мене вирішують якісь там інтуїція чи інстинкт.

— Та не вирішують вони! — вигукнув Каспар. — А ведуть, куди треба. Як же мені раніше не спало на думку?!

Поява Єдинорога сьогодні вранці означає, що ми на вірному шляху. Інакше ми; з ним розминулися б. Він має тут якісь справи. О, як би нам знадобились, Феліксе, твої пильні вуха і твоє чуття небезпеки! І твоє терпіння, Альфреде… Люди давно втратили гостроту відчуттів.

— То бери нас з собою, — сказав кіт.

— Братику мій, це не так просто! Ми з Філією мусимо попросити вибачення у звірів за всіх людей. Що подумає Єдиноріг, побачивши вас? Що ми знайшли собі заступників?

Ні, ми повинні прийти самі, з похиленими головами і чистими серцями…

— А якщо ти не повернешся звідти?

— Значить, така доля… Ти — дорослий і мудрий кіт, Альфред — дорослий і мудрий павук. Ви переживете це з гідністю.

3

— Ну, що ж, — зітхнув кіт, не будемо наперед загадувати. Час покаже, хто з нас має ліпшу інтуїцію. Але нам пора починати нашу церемонію, хоч я вже трохи охолов до цій справи.

— Тоді, може, не треба?

— Треба! — сказав Альфред. Хоча б заради Філії. Діти потребують не менше захисту, ніж звірі. Вони ж не зовсім люди…

— Ми можемо дещо спростити церемонію, — мовив Фелікс. Буде вона менш блискучою чи більш, це не вплине на твої наміри, Каспаре. Хай я і егоїст, що не хочу тебе відпускати, але чує моє серце, що ця подорож не закінчиться добре. Я було думав запросити глядачів, але там, за вікном, причаїлася Алегорія, тож цілий світ буде знати про твоє посвячення в лицарі. А вас, Філіє, я попросив би відірвати один бант з цієї чудової сукні…

— Прошу, — відповіла Доня.

— Вельми вдячний! Стань на коліна, Каспаре. Згідно з етикетом, посвячувати в лицарі мусить король. Хоч я й кіт, але належу до королівського, тобто лев’ячого роду, тому маю певні повноваження. Чи згоден ти, Каспаре, прийняти меч з моїх рук?

— Мені не потрібен меч. Я ненавиджу зброю!

— Це не має значення. Звідки я візьму тобі меча? Бери ось цю білу троянду. Вона має гострі пазурі й не одного лицаря поранила в саме серце.

— О так! — посміхнувся Каспар. Він був просто чудовий: блідий, з золотавими кучерями, в мереживному комірці.

Кіт вистрибнув з трояндою на стіл і став на задні лапи. Він теж виглядав чудово. Шкода, що їх ніхто не бачив. Доня подумала, що ніколи цього не забуде. Вона була в захваті.

— Шановне товариство, пані та панове! Ми зібрались тут, щоб дати нашому доблесному Каспарові друге ім’я, яке він заслужив багатьма шляхетними вчинками. Щойно він здійснив ще один подвиг…

На поважному обличчі Каспара з’явився подив. Кіт зробив ефектну паузу й докінчив:

— …відрубав мечем голову потвори, чиє ім’я довго вносило сумяття в ряди живих істот.

— Ура! — закричав Альфред. Доня теж сказала "ура", хоч ніде не бачила закривавленої голови і меча.

Фелікс передихнув і далі заговорив менш урочисто:

— Хоч на одну потвору менше, і то непогано. Наш доблесний Каспар відрубав голову Географії, усвідомивши, яку шкоду приносить ця згубна вигадка. Самі поміркуйте — на карті є річка, а насправді вона давно висохла. Захочете, приміром, половити жаб на болоті, а його давно висушили меліоратори. На карті ліс, а насправді — село. Оце вам Географія! Віднині Каспар не вірить у неї, а вірить власній любові до звірів, птахів, комах.

— Слава! Слава! — закричав Альфред. Йому страшенно подобалася церемонія. Каспар щосили стримувався, щоб не засміятись.

— Прийми, о доблесний Каспаре, цю вишукану й непереможну зброю. Віднині ти — Срібний Лицар Звірів, їхній приятель і оборонець…

— … слуга, — тихо додав Каспар, приймаючи білу троянду. — Дякую за честь. Клянусь захищати звірів і любити їх як братів і сестер!

— Встань, Срібний Лицарю Звірів! Ти вирушаєш у небезпечну мандрівку з прекрасною дамою у срібних шатах на ймення Філія. Поклянись захищати її від голоду, холоду і злих чарівників, які можуть трапитись вам на шляху. Поклянись повернути її додому.

— Клянусь!

Павук спритно підбіг до дівчинки і прошепотів:

— Поклянись бути вірною Каспарові все життя!

— Добре, — сказала Доня і засоромлено виступила вперед.

— Чи згодна ти, Філіє, стати Прекрасною Дамою доблесного Срібного Лицаря Звірів?

— Згодна, — відповіла Доня. — Клянусь бути вірною йому все життя!

— Перев’яжи його стрічкою.

Поблідла Доня наблизилася до Каспара і перев’язала йому рукав сріблястою стрічкою, яку раніше відірвала від сукні.

А Каспар став на одне коліно й поцілував їй руку. "Це наче кіно або казка..." — промайнуло в її голові.

— На знак любові й дружби, — сказав Альфред, — прийми від мене, Лицарю, цей перстень.

І почепив на палець Каспара сріблясту павутинку.

— Такий самий перстень дарую тобі, Філіє. Він ніколи не потьмяніє і буде завжди з тобою.

— Дякую! — зраділа Доня. — Я ще ніколи не мала персня.

— Церемонію закінчено! — Фелікс стрибнув у найзручніше крісло. — Ну, як?

— Чудово! Не знаю, як вам і дякувати, друзі. Спочатку мені було смішно, коли ти сказав про географію. Це так схоже на Алегорію...

— Ця троянда ніколи не зів’яне, — зауважив Фелікс.

— Можна, я тебе поцілую, котику?

Каспар взяв на руки Фелікса і притулився до нього щокою. Альфред виліз на плече Каспара.

Доня раптом відчула, що вона зайва. Так буває, коли приходиш до дітей, які бавляться, і не можеш увійти у гру, бо вона вже давно почалася. З нею таке траплялося, бо Доня була несмілива і ніколи не знайомилася перша. Серце їй ніби вколола колючка. Крім того, сталося щось дуже важливе, до чого вона не була готова у свої вісім років, і ще добре не розуміла. Вона просто злякалася. Тихенько вийшла з кімнати, спустилася зі сходів, відчинила важкі двері й опинилась у тихому

зеленому саду. Пішла травою, бо не побачила від будинку жодної стежки.

4

Пішла вона дорогою до мосту. Ніхто їй не стрінувся та й вона не озиралась назад. На мості вітер зашелестів її сріблястою сукнею і у плече щось вчепилось кігтями.

— Бідна маленька дівчинко, як мені тебе шкода!

То була папуга Алегорія.

— Куди ж ти йдеш, маленька дівчинко?

— У село, — тремтячим голоском відповіла Доня. — А там сяду на автобус і поїду додому.

— А ти знаєш, куди тобі їхати?

— Спитаю.

— По-перше, ця дорога не веде до села. Вона взагалі нікуди не веде. А по-друге, додому завжди встигнеш, а от зазнати цікавих пригод…

— Мої пригоди скінчилися, — сумно відказала Доня. — Я хочу вернутись додому і про все забути. Буду допомагати мамі, а восени піду до школи.

— Отакі ви, люди, боягузи! Я, звісно, можу кинути тебе напризволяще, як Каспар, але мені не дозволяє совість. Жоден папуга не кине іншого папугу напризволяще.

— Я не папуга, то можеш мене кинути.

— Можу! — погодилася Алегорія. — Але ти ще в дорозі, то ми собі трохи поговоримо. Давай сядемо під цим кущем шипшини.

Вони перейшли міст і сіли під кущем. Шипшина саме відцвітала і сипала довкола бліді рожеві пелюстки. А вода швидко— швидко бігла.

— Знаєш, чого ми з Каспаром посварилися і ніяк не дійдемо згоди?

— Ні, — сказала Доня й приготувалася слухати якусь цікаву історію.

Однак папуга Алегорія мала інші наміри:

— Ось ми сидимо під шипшиною. Завтра її пелюстки обсипляться, а під осінь з’являться блискучі червоні ягоди. Цвіт шипшини гарний, але вона живе не для того, щоб цвісти й осипатись. Вона цвіте, щоб дати плоди. Тепер ти зрозуміла, чому ми посварилися з Каспаром?

— Ні.

— Нічого дивного! — розсердилась Алегорія. — Тебе не вчили пізнавати суть речей. Глянь на річку: біжить і не біжить, бо завжди вона є. Усі хвильки — однодумці, і через те ніколи не зникають. Тепер ти мене зрозуміла?

Доня промовчала.

— Знову! А я тобі скажу: треба дивитись на шипшину і бачити в ній те, що вона тобі нагадує. Треба дивитись на річку і розуміти, чому вона тече…

— А якщо зрубати шипшину і висушити річку? — спитала Доня, ледве тамуючи роздратування.

— Це можна, — згодилася папуга. — Слава Богу, це не останній кущ і не остання річка!

— А коли їх зовсім не стане?

— Такого не буває. Люди ніколи не бувають спільні у своїй меті. Нема такого, щоб було саме зло чи саме добро. Книгу написав зневірений чоловік, а таких треба найбільше остерігатись. До речі, як тобі малюнки? Подобаться?

— Ні, вони некольорові, — сказала Доня.

— Це просто стара книжка. А ще чому?

— Ну, там убивають, або поранені є… Хіба той малюнок, де дівчина обняла Єдинорога за шию.

— Обняла? Та вона вхопила його, спіймала! Хіба можна довіряти книзі, у якій такі бридкі малюнки?!

— Але Єдиноріг уже на волі…

— І ви хочете його загнати в глухий кут і замучити запитаннями? Якби мене попросили, я б провела вас до нього найкоротшим шляхом. Але Каспар хоче знайти його сам. Я однак вас не покину, бо лише Алегорія спроможна тримати якийсь лад на цьому світі. Он біжить твій лицар зі своїм хвостатим зброєносцем! Зустрінемось біля моря, бувай!

Дракон

Він може мати три голови, шість, або дванадцять. Тіло його вкрите смарагдовою лускою, очі палають, наче рубіни, кігті — блискучі, як сталь. Коли він злітає, крила закривають сонце. Грізний Драконе, непереможний Драконе, ти був охоронцем надр, але люди зневажили твоє священне право оберігати багатства землі, вбили тебе, розграбували те, що не належить їм. Ти став жертвою обману, боягузом, втіленням зла. Люди володіють здатністю переносити власні риси на звірів. Їхній обмежений розум неспроможний збагнути, що Дракони дихають полум'ям, що їхнє серце у сто разів більше за людське, і вони перевищують людину силою, потугою, красою.

Останній Дракон знає, що йому нема вже чого охороняти в землі, і не жадає помсти, лише спокою.

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

Доля розмірковує над книгою, яку Каспар читає овечкам. — Хмаринка в небі. — Дивовижна калюжа. — Ворона та її скарби. — Подарунок старому будинку.

1

"Людина віднедавна почала соромитися того, що звірі її родичі. І сором цей дедалі поглиблюється відчуттям провини перед безжально знищуваною природою.

Здається, що людина сама себе хоче знищити. Через те вона намагається оточити власне життя механізмами, замінити природне штучним. До чого це призведе? Механізми можуть перетворити в машину саму людину. Це вже почалося. Перша ознака — байдужість. А друга — самотність. Тварини не знають самотності, дикуни — теж. Вони можуть спілкуватися з рештою інших істот, які люди називають неживими. Ніхто не назве нині вовка братом, а голубку — сестрою, бо й між людьми панує ворожнеча і зовсім мало дружби.

Даремно ми гадаємо, що природа сама прагне досконалості. Вона нічого не варта без почуття благоговіння перед життям і любові до сущого. Дорослі соромляться своєї приналежності до тварин, ласкаво дозволяючи дітям захоплюватися красою і мудрістю живих створінь".

Цей уривок з книги Каспар читав овечкам, що паслися на геть вискубаному столоченому пасовиську, обгородженому колючим дротом. Пастух їхній спав собі в кущах, нітрохи не турбуючись чужими вівцями. Аби тільки вовк Не вкрав. А трохи далі, під лісом, зеленіла пишна трава, недосяжна для брудних, худих, змізернілих істот із засльозеними очима. Доня носила їм жмути свіжої трави, але її було надто мало, щоб нагодувати всіх, однак цілком достатньо, щоб влаштувати невеличке свято. Дівчинка гладила їх, лагідно примовляла. Овечки відмовчувались. Навіть коли Каспар дочитав їм той уривок, жодна з них не сказала й слова. Але Доня раптом відчула, що хотіли сказати овечки: Побудьте з нами, залиштеся з нами, візьміть нас з собою!

Через те вона знову й знову перелізала через огорожу й приносила пахучі квіти конюшини, ромашки, гілки верболозу.

Врешті-решт крикнула Каспарові:

— Що ми ще можемо для них зробити?!

Каспар підвів голову:

— Забрати у своє серце.

Але Доня не розуміла, як її серце може вмістити ціле стадо овечок. Каспар упівголоса казав до нещасних тварин:

— Це все сон, страшний сон… Одного дня ви прокинетесь білі, як хмарки, веселі, як сонце. То буде ваше справжнє життя…

— Давай випустимо їх! — запропонувала Доня.

— Пастух упіймає їх, поб’є і знову зажене сюди.

— Невже нічого не можна зробити? Вони ж голодні. Ми підемо, а хто їх нагодує?

Доня мала якийсь дивний тягар на серці й не могла його позбутися. Треба змінити усіх людей, щоб звірі були щасливі. Але тягар і далі не зникав. Одна річ думати про бідних овечок, інша — мати їх перед очима.

Каспар похитав головою:

— Ходімо. Тепер ти розумієш, чому я не залишився з Алегорією?

— Розумію, — неохоче відповіла Доня. — Я тепер уже все розумію…

Вони йшли пасовиськом не озираючись, а потім перетнули горбок і вибрались на ще вищий.

— Ти не хочеш озирнутися? — спитав Каспар. — Не бійся…

Щось змінилося в його голосі. Доня обернулася. На пасовиську не було овечок: огорожа з колючого дроту оточувала порожнє місце. Кругла біла хмарка простувала блакитним чистим небом.

— Ми ще зустрінемось з ними, правда, Каспаре?

— Так, біля моря.

2

І ось вони знову в дорозі. То пішки, то летючи, ніде подовгу не спиняючись. Короткі зупинки завдавали Доні то багато радощів, то багато смутку.

Настав такий день, коли Каспар сказав:

— Ми опинимось незабаром там, де ніхто не чув ні про Каспара Гаузера, ні про Срібного Лицаря Звірів. Я намагаюсь уникати міст, особливо нових, які схожі одне на одне. Ти теж жила в такому місті, правда?

— Зараз там ніхто не живе.

— Звісно. На світі є дуже багато покинутих міст. Деякі з них уже заросли непролазними лісами і сховалися під землею. Але нині міста зникають інакше. На карті вони ще є, а насправді їх немає. У будинках просто крізь підлогу проростає трава, крізь розбиті шибки залітає дощ. Меблі вкриваються пліснявою, одяг розсипається на пил. Там дуже тихо і страшно.

— Навіщо ти мені про це розповідаєш? — здригнулася Доня, уявивши їхню квартиру, де залишились іграшки і зошити за перший клас. У Дониній кімната висів календар з кошенятами. Тепер ніхто вже не почепить новий.

— Вибач, тобі довелося багато пережити. Іноді я забуваю, що ти дитина. Хоч ти не така дитина, як усі: той, хто стражі дав, назавжди залишається співчутливим до чужого лиха. Тому ми й зустрілися?! Деколи треба все втратити, щоб почати заново жити. Хай тобі не здається, що я думаю тільки про звірів. Вони кращі за людей, бо з гідністю переносять злигодні, не примушуючи страждати інших. І серед людей є такі, але більшість прив’язана до своїх грошей, речей, будинків. Тільки; втративши все, вони можуть побачити, що нічого нема неможливого, коли ти вільній!

— Тому вони потім стають чарівниками?

— Так, але не завжди.

— А діти теж можуть стати чарівниками?

— З дітей виходять найліпші чарівники. Однак дітям багато чого забороняють і надто про них піклуються, тому вони не мають часу вчитися того, що їм справді потрібно.

— Ох! — тільки й зітхнула Доня. Її так переповнили почуття, що вона втратила дар мови.

Деякий час вони йшли мовчки. То була дивна дорога, обсаджена старезними липами. У глибині прозирав великий старий будинок, і вони хотіли глянути на нього, їхній спосіб мандрування трохи змінився: вони вже не поспішали. Єдиноріг не тікав, і вони не гналися за ним, бо хто може спіймати Єдинорога?

Шлях їм перепинила калюжа, радше канава. Доня вже лаштувалась перестрибнути, але Каспар втримав її за руку:

— Тобі не цікаво подивитися на водяних мешканців?

Досі дівчинка вважала, що у воді живуть тільки риби і жаби. Але тепер вона не могла відірвати погляду від канави. Там було чудово! Зеленкуваті жуки-плавунці були геть схожі на звичайних жуків, тільки мали ззаду пухирець, схожий на малесеньку повітряну кульку. Завдяки йому вони плавали під водою. Водомірки бігали поверх води, не замочуючи ніжок, і не тонули! Щось і постійно ворушилось у намулі. Звідти випливла звивиста моторошна істота — п’явка, яка живиться кров’ю.

— Ти знаєш, у п’явки аж десятеро очей? — прошепотів Каспар. — Але тільки вона могла б пояснити, як ними бачить. Ми ніколи не зможемо бачити так, і як комахи, черв’яки чи риби. Я думаю, що п’явка бачить одночасно те, що вгорі, внизу, спереду і ззаду.

— Вона на нас не кинеться?

— Поки ми не у воді — ми в безпеці. Та й п’явка не шкодить людям. У хворих вона забирає погану кров. І боїться солі.

— Я бачила п’явок у аптеці, — кивнула Доня.

— Тут ще повно всіляких істот. Деякі такі маленькі, що невидимі для нас.

— Дивись, вони бояться наших тіней! — вигукнула Доня. — Вони про нас знають!

Каспар посміхнувся:

— Бачу, це тебе дуже тішить. Ти не уявляєш, як заспокоює, коли дивишся у воду.;

Я можу годинами сидіти над ставком чи калюжею. Згадай мої слова, коли тобі буде сумно. Як будеш чемно сидіти, то станеш для водяних мешканців мовби деревом чи кущем. Почуваєшся справжнім чарівником. То, може, підемо?

Коли вони перестрибнули на той бік, Каспар ніби об щось спіткнувся:

— Дивися, сліди!

На вогкій землі відбилися сліди роздвоєних копит.

— Ти знаєш чиї вони? — спитала Доня, котра до цього часу не звертала уваги на сліди, хоч кому б вони належали.

— Дивно… Досі я не бачив його слідів. Ні, це не може бути олень… Але ж Єдиноріг такий обережний, що не лишає по собі слідів. Все одно сліди ведуть туди, куди ми з тобою зібралися. Нам треба зробити ось що…

— Що?

— Спитати когось із тутешніх мешканців.

— У тому будинку?

— Чи поблизу нього. Слухай, ти часом не думаєш, що ми питатимемо когось з людей?

— Ага, це було б цікаво! Перепрошую, чи не пробігав тут Єдиноріг?

Отак, сміючись, вони йшли алеєю до будинку.

3

Здалеку було помітно, що в цьому будинку давно ніхто не жив. Стіни облупились, на даху чорнів напіврозвалений комин, у вікнах бракувало шибок, подвір’я заросло полином. Діти сіли відпочити на розтрісканих сходах.

"Уночі тут, певно, багато привидів, — подумала Доня. — Знову доведеться спати в дуплі. Пора б уже відвідати якесь місто".

— Про що ти думаєш? — спитала вона Каспара.

— Я не думаю, а уявляю. Як колись тут сяяли вікна, чувся брязкіт срібла і порцеляни. Під’їжджали карети, увечері хтось грав на фортеп’яно Шопена і полум’я свічок коливалося від подмуху вітру. Життя, воно таке тендітне, як вогник свічки… Одного лиш не знаю, чи дозволялося воронам жити тоді на липах.

Доня задерла голову. На липах було багато воронячих гнізд. Чорне сухе гілля, з якого їх сплели, прозирало крізь зелене листя.

— От у них можемо й спитати!

Але Доня не побачила жодної ворони. Власне, удень ніхто не любить сидіти вдома, тому вона не дуже здивувалась.

Каспар свиснув, але не так, як свистять хлопці, коли їм нема чого робити, а особливо. За хвилину до них злетіла Ворона; і неквапно піднялася сходами.

— О, яка приємна зустріч!

— Мої вітання! Прошу познайомитися з Філією.

Доня й Ворона чемно вклонились одна одній. Ворона була дуже вродлива: блискуче пір’я, розумні очі, пухнасті штанці на лапках. Уся її зграбна постать була наче вилита з металу.

— Як ваше здоров’я, шановна? А ваші діти?

— Дякую, добре.

— Я хотів би спитати, чи хтось не турбував вас минулої ночі?

— Тобто, чи не бачили ви Єдинорога? — втрутилася Доня, бо не любила довгих церемоній.

— Єдиноріг — білий, а я чорна, — відповіла Ворона.

Дівчинка була вельми спантеличена такою відповіддю. Каспар це помітив і сказав:

— Спробую тобі пояснити, Доню… Пані Ворона хотіла сказати, що між деякими звірами існують певні стосунки, які не: дозволяють їм спілкуватися. Це не ворожнеча, а щось значно серйозніше. Як підсніжник не повинен зустрітися з лісовою лілією, так ворона не повинна зустрітися з Єдинорогом. Ти порушила Закон, алеї тільки тому, що не знала про це. Вельми вдячний, що ви про це нагадали. Прошу' вибачення.

— Пусте, — відказала Ворона. — Зараз ніхто дуже не дотримується прадавніх законів, але я роблю так, як вчили мене батько й мати. Не можна порушувати лад у світі, втручаючись у справи інших істот, як це чинять люди, хіба окрім тих випадків, коли йдеться про рятунок. Кожен з нас відповідає за себе і свій рід. Люди не такі вже й лихі. Людина може підібрати вороненя, яке випало з гнізда, і горобеня теж. Але ворони інакше до цього ставляться. Вони — чорні.

— Розумію, — кивнув Каспар.

— Біла ворона — це безглуздя. У нас ще вчора була така. Ми виключили її із зграї.

— Вона може загинути.

— Вона пішла з тим, хто білий, як і вона. Я сказала це і не порушила Закону.

Навіть Доня здогадалася, що біла ворона помандрувала разом з Єдинорогом.

— Чудово, — сказав Каспар.

— Минулої ночі яскраво сяяв місяць і я не спала. Блиск мене збуджує. Ми, ворони, маємо дорогі нашому серцю скарби, які передаємо з роду в рід, з гнізда в гніздо.

— Я маю для вас дарунок, — сказав Каспар і вийняв з кишені блискучу монетку. — Хай він нагадує вам про місяць минулої ночі й сьогоднішню нашу зустріч.

У Ворони радісно спалахнули очі:

— Дякую. Я хотіла б поглянути на троянду Срібного Лицаря Звірів…

— Прошу.

Доня злякалася, бо вважала, що троянда зів’яла. Але Каспар спокійно вийняв з-за пазухи свіжу білу квітку. Ворона заплющила очі.

— О, — пробурмотіла вона, — я чула цей запах вночі… Той самий запах. Коли тут росли квіти, все подвір’я пахло трояндами. Цієї ночі будинок знову почув цей запах і згадав власну молодість. Може, він плакав, бо вранці було багато роси. Ви всюди лишаєте дарунки, Каспаре…

Вона сказала це не одразу, а тоді, коли Каспар торкнувся своєю трояндою здичавілого кущика і той вкрився білими квітами.

… Срібний Лицар та його Прекрасна Панна довго відчували, як повеселілий будинок дивиться їм услід.

Лебедь

Що залишиться після тебе? Скляні лебеді поміж порцелянових тарілок, гіпсові лебеді посеред брудних фонтанів, лебеді на дешевих фарбованих килимках? Чи купа вигаданих історій про птаха з довгою шиєю, який може бути білим або чорним, але завжди прекрасним?

Віднині він милуватиметься своїм відображенням у темних водах забуття. Крик загубиться між зірок. Лише пір'їнка, біла чи чорна, допливе до людей. Дитина вийме її з мертвої ріки і спитає: чия це пір'їна? Але хто відгадає? Пір'їна не дає жодного уявлення про образ Лебедя, про його душу, довгу гнучку шию, міцний дзьоб, про покинуте гніздо, про яйце, в якому завмерло життя, коли повіяв холодний вітер. Нічого не довідаєшся від пір'їни, нічого не довідаєшся від намальованого птаха і від птаха-невільника. Свобода — це чистота і безмежність розмаху крил Лебедя.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

"Прокинься, левику!" — Поки існуватимуть смітники. — Ще один незвичайний кіт. — Визволення пантери. — Клітка завжди тісна.

1

— Найкраще знайомитися з містом вночі, — сказав Каспар. — Будинки й статуї тоді оживають, і чути, як у тиші б’ються їхні серця.

І Доня повірила йому. Як могла вона не повірити після того, коли бачила перетвої рення овечок в хмаринку, розквітання куща троянд? Каспар завжди був поруч неї і міг застерегти від нерозважливих вчинків. А тепер, коли він став Срібним Лицарем Звірів, вона почувалася у цілковитій безпеці. Їй досить було знати, що вона колись повернеться додому, і що слід бути терплячою, бо це не прогулянка, а дуже; важлива подорож.

Вони потрапили у місто, яке ніби зійшло зі сторінок казок. Вузенькі вулички, вимощені каменем, будинки, прикрашені вежами, балкони, підперті фігурами чоловіків і жінок, — усе це здавалося сном. Ліхтарі й повний місяць заливали усе довкола зеленуватим світлом, а тіні від будинків були темні й загадкові.

— Дивися, — сказав Каспар, — триста років у цьому домі живуть люди. День у день піднімаються по сходах. Якби не існувало часу, вони б зустрілись. А так мусять поділятися на минулих, теперішніх і майбутніх.

Доні зробилося від цих слів прикро, бо вона хотіла, щоб люди все ж зустрічалися хоча б іноді, й зітхнула:

— І нічого зробити не можна?

— Ні, — відказав Каспар, — доки існують смітники.

— Як це?

Хлопець показав їй купу сміття біля під’їзду: поламані крісла, старі журнали, глечик з відбитою ручкою, лампу без абажура.

— Поглянь, — Каспар торкнувся дерев’яного крісла з різьбленою спинкою. — Це старовинна річ. Ось тут і табличка з написом: "1798 рік. Майстер Альберті". А ось цьому дзеркалу взагалі ціни немає…

Дзеркало мало розкішну раму, оздоблену різьбленими квітами й дитячими голівками, що з них визирали. Скло тріснуло навпіл. Доня заглянула в дзеркало, сподіваючись побачити там Єдинорога, але побачила двох себе. Це було дуже цікаво. Потім вони знайшли важезний альбом з фотокартками, теж дуже старий. Там були наречені в широких білих сукнях, бабусі з курочками і песиками, батьки з дітьми, хлопчики в краватках, дівчатка в мереживних сукенках.

Одна фотокартка дуже сподобалась Доні: дівчинка з довгими кучерями й світлими очима. У руках вона тримала букет польових квітів: маків і волошок. Доня взяла цю картку собі.

— Тепер ти розумієш, чому люди з одного і того ж будинку ніколи не зустрічаються?

— То це викинули? — пошепки спитала Доня.

— У місті багато таких будинків, а по всьому світі ще більше.

2

— Це місто охороняють леви, — повідомив Каспар.

— Живі?

— Для людей вони кам’яні.

— А чому я не бачу жодного?

— Уночі вони ходять вулицями, сторожують.

— Хіба місто хтось вкраде? — засміялася Доня.

— Такий звичай. Треба ж їм розім’ятись, побесідувати…

Вони намагаються не потрапляти людям на очі. Я вже казав: щоб не вносити сум’яття у цей впорядкований світ. Саме це, на мою думку, найбільша дурниця! Упорядкований світ щ для тих, хто боїться різноманітності життя. Страх робить людей жорстокими. Вони бояться одне одного, бояться звірів, і що дужче бояться, то частіше нападають

першими. Ці леви зроблені людськими руками, але за кілька сот років виховали в собі відвагу й мудрість, гідні царя звірів.

Жодному звірові не пасує корона так, як леву.

— Я теж так вважаю, — згодилася Доня.

Вони помаленьку йшли до вежі, яка здалеку здавалася витканою з місячного сяйва, а зблизька виявилася складеною з грубого каміння.

— Яка краса! — вигукнула Доня, бо досі їй доводилось бачити вела лише в книжках. — А хто тут живе?

— Тут музей. Дивись, сплячий лев! Обабіч кованих дверей на сходах стояло два підвищення: одне зі сплячим левом, друге порожнє.

— От лінюх, — сказала Доня. — Усі леви сторожують, а він, нечемний, спить. Можна його погладити?

Вона зовсім не боялась кам’яного лева. До того ж цього зробив майстер, а не зачаклував злий чарівник. Доня погладила пишну гриву, яка була теплою цієї літньої ночі й сказала:

— Прокинься, левику!

Однак Лев тільки щось заворкотів, як кіт Фелікс, розімлілий від сну.

— Час уставати, ваша величносте!

Доня торкнулась пальчиком носа царя звірів і перстень, подарований Альфредом, зблиснув сліпучим сяйвом. Це остаточно збудило лева і він повільно став розплющувати очі. Діти відступили про всяк випадок в тінь.

Лев зіскочив з постаменту і потягся. Видно, він відлежав собі боки, бо аж застогнав. Лише тепер Доня помітила, що левові бракує половини хвоста. Вона не вважала це великою вадою, однак невідомо, що думав з цього приводу сам лев. Якось неохоче він поплівся темною алеєю.

— Чому ти з ним не заговорив?

— Сам не знаю. Ці кам’яні леви дуже горді. Щось мене спинило.

— Мене спинило те, що в нього нема половини хвоста. А для чого левам хвіст?

— По-перше, відганяти мух, по-друге, для рівноваги, як коту, а по-третє, щоб висловлювати гнів.

— Бідний лев… — зітхнула Доня.

— Мені траплялося бачити левів без лап, навіть без голови. Людям байдуже, що такий лев не може виходити вночі.

— Ти так усіх жалієш, Каспаре. Ти — справжній лицар. Я раніше думала, що лицарі увесь час б’ються з велетнями й чарівниками.

— Є різні лицарі. Щоб когось захистити, не конче битися. А тепер скажи, що б ти хотіла побачити?

— У цьому місті є звіринець? Я ніколи не бачила левів.

— О господи! — звів очі догори Каспар. — Клянусь Єдинорогом, це тяжке випробування для мене, але я мушу!

— Якою це ти мовою говориш? — поцікавилась Доня.

— Мовою лицарів. Колись вони жили в цьому місті.

3

Не було кого спитати, де звіринець, аж нарешті їм під ноги впав чорний кіт. Звідки впав, невідомо, бо всюди було темно. Бідний котисько вельми злякався, натрапивши на людей, що могли відібрати і з’їсти риб’ячу голову, яку йому пощастило роздобути. Кіт припав до землі й загарчав, ніби лев. Втекти він не міг, тому ставив вуха, щоб послухати, у чому справа. ’ Каспар нахилився до нього і щось прошепотів.

— Мдезнаю, — буркнув кіт і випустив з писка рибу, притиснувши її грубою лапою. — А шо таке?

Доню здивувало, що кіт розмовляє, як декотрі невиховані хлопці.

— Може, познайомимось? — запропонував Каспар.

— Ну?

— Я — Каспар, а ця панна — Філія.

— Ну, П’єро, — відрекомендувався кіт.

Каспар нечутно затрясся від сміху. Потім він пояснив Доні, що П’єро — це герой веселих вистав, який відзначається мрійливістю і завжди у когось закоханий.

— Шановний П’єро, ми шукаємо звіринець. Моя приятелька хоче побачити справжнього лева.

— На фіга? — вишкірився кіт.

— Я хочу, — з притиском сказала Доня. — Хіба цього мало?

— Нема чого більше робити, га?

— Та хоч скажіть, якою вулицею туди йти!

— А, може, я неграмотний!

— Ох! — зітхнула Доня. — Я знайома з котом Феліксом, який вміє і читати, й писати.

— Феліксом?! — очі П’єро спалахнули. — Той, що живе у Зимовому домі? Перепрошую, що був неввічливий з вами! Це зовсім інша річ. Я давно мріяв дізнатися щось про свого давнього друга. Коли я був кошеням, він врятував мене від собаки, глядів як рідного сина, але я вирішив жити в місті, де народився.

— Фелікс — справді незвичайний кіт, — сказала Доня. — Він разом з павуком Альфредом посвятив Каспара в лицаря, а мене в прекрасну панну.

— О, Фелікс завжди захоплювався минулим! Я не мав честі тоді застати вас! Каспаре, але стільки чув! Прошу мені виї бачити ще раз: у місті треба вдягати маску, коли не хочеш потрапити в обійми ласкавої панусі, котра вважає кота диваною подушкою і не випускає його ніколи на вулицю. А якщо ти дикий і вульгарний кіт, ніхто тебе не схоче.

— Я вважала, що кожен кіт хоче мати господаря…

— Нонсенс! Кошеня потребує захисту якщо втрачає матір, але дорослий кіт — сам по собі. Він цілком незалежна істота і здатен влаштувати собі життя до вподоби! То люди живуть серед котів, а не коти серед людей.

— Я чув уже цю думку, — сказав Каспар. — Вона досить цікава, але ми не хотіли б забирати ваш час.

— О ні, я залюбки проведу вас до звіринця, хоч у мене на такі місця алергія.

— У мене теж, — сказав Каспар. — Але в пошуках Єдинорога доводиться відвідувати різні місця.

— Я чув про Книгу. Фелікс розповідав мені уривки з неї. Слава Богу, що там немає нічого про котів… O tempora, o mores! Звірі виживають, а люди виживають звірів. Непоганий каламбур, га? А тепер я буду мовчати, бо нестиму рибу.

— Я могла б її потримати, — запропонувала Доня, але це не сподобалося П’єро.

— Omnia mea mecum porto, тобто все своє ношу з собою. Дякую.

Не дивно, що П’єро знав латинську мову, адже на багатьох будинках збереглися написи латиною. Деякі Каспар перекладав для Доні.

Вони пішли вулицею: П’єро з рибячою головою в зубах між Каспаром і Донею. Хлопець розповідав про Фелікса і їхню подорож.

Невдовзі вони знайшли звіринець, оточений високим муром.

— От і все, — сказав П’єро. — Звіринець зачинений, але ви дасте собі раду. Перекинетесь на пташок, еге ж?

Доня подумала, що перекидатися на пташок у присутності кота, який не встиг повечеряти, не вельми обачно.

— Не буду вам заважати. У мене важлива зустріч біля фонтану Діани о третій ночі.

Доня й Каспар подякували котові.

— Я знаю, що вам хочеться мене погладити на прощання, — заявив П’єро. — Я вам дозволяю.

Доня з Каспаром погладили липку й розкошлану чорну шерсть.

П’єро муркнув, і не кажучи й слова, зник у темряві.

— Тобі допомогти, чи сама станеш пташкою?

— Сама, — відповіла Доня. — А коли я повернусь, то теж зможу перетворюватись на пташку?

— Це залежить від тебе.

4

У звіринці не спали. Темряву пронизували якісь крики, чути було сопіння, хрюкання. Доня знала, що більшість звірів — нічні істоти. Тільки вночі вони можуть стати менш обережними й побути на самоті. Доня й Каспар теж потроху ставали нічними істотами. Дівчинці подобалося спати вдень у якійсь копичці сіна чи в покинутому гніздечку. Вона добре відпочивала. їй снилися приємні сни. Може, то Каспар трохи начаклував?

Звіринець був величезний, але вони швидко знайшли вказівник з написом "Тигри і леви". У клітках важко було щось побачити. Зрідка засвічувалися чиїсь очі. Каспар тяг Доню за руку, ніби вони мали бути готові щохвилі кинутись навтьоки. Неї хотів навіть розмовляти. Це тому,

що віщ ненавидів клітки. Якби Доня прийшлії сюди вдень, то почувалася б краще. А тепер їх могли прийняти за злодіїв, бо вночя забороняється ходити по звіринці. Доїш стало страшно. Вона постійно здригалася! то від крику мавп, то від сонного бурмотіння. У ніс вдарив гострий запах хижаків, і одразу ж до ґрат метнулася велетенська чорна кішка:

— Я хочу вийти звідси!

Доня одразу зрозуміла, що каже Чорна Пантера.

— Тихіше, — сказав Каспар. — Такі можна накликати сторожів!

— Хто б ви не були, діти, благаю, випустіть мене звідси!

Каспар переліз через низеньку огорожу і торкнувся величезної чорної лапи. Доня аж здригнулася. Хоч пантера була чимось схожа на кота П’єро, який, напевно, уже зустрівся з невідомою особою коло фонтану Діани. Але коти — вільні, а пантери — в клітках.

— Вітаю, Каспаре! Якщо ти справжній лицар, подаруй мені свободу.

— Я подарував би свободу усім звірам, але де ж ті ліси, у яких вони могли б жити в безпеці? І чи зможуть там жити народжені в клітці?

— Подивись, Каспаре, чи могла я народитися в неволі? Мені буде тісно навіть у найбільшій клітці.

— Так, ти схожа на чорну блискавку.

— О, мене так називала моя мати! Вони всі були плямисті і дуже тішились, що я чорна, адже це свідчить про шляхетність крові.

— То звідки ти?

— З лісів Амазонки, яку ми називали Зубатою рікою, бо там водилося багато крокодилів. Я була ще підлітком і тільки-но почала осягати високе мистецтво ловів. Тепер не має значення, як я сюди потрапила. Головне, що я вільнонароджена.

— Має значення лише те, що ти вільна духом, — сказав Каспар. — Інші звірі, можливо, страждають так само.

— Прислухайся, як хропуть леви! Вони народились у клітці і, певно, не спіймали б і курки. Лише у повний місяць вони прокидаються вночі й блукають наче сновиди.

— Не докоряй їм, що вони несправжні леви.

— Не буду, — зітхнула пантера. — Однак я накладу на себе лапи, але не залишусь у неволі. Подумай, як то жити у клітці ще багато років! Тільки не кажи, що я звикну, бо зараз же розіб’ю голову об ґрати.

— Але ж ти не потрапиш додому! Між тобою і Амазонією — океан. Тебе впіймають або ти загинеш.

— Нехай! — сказала Чорна Блискавка.

Доня несміливо підійшла до клітки:

— Слухай, Каспаре, якщо ми можемо бути пташками, то чому б пантері не стати пташкою? Вона зможе перелетіти через океан. Ти ж перетворив овечок на хмарку…

Каспар похитав головою:

— Це вже буде другий злочин. Нас можуть посадити за ґрати.

Почувши ці слова, пантера повернулася до дітей хвостом і лягла в кутку, обхопивши голову лапами.

Доня замислилась:

— Якщо вона стане пташкою, то сама себе звільнить. Врятуймо хоч її, якщо не можемо врятувати всіх. Бо вона справді помре. Ти бачив, які у неї зранені лапи?

І Доня заплакала. Одна-єдина пантера перелетить океан і опиниться в себе удома, навчиться полювати і знову стане щаслива. І Каспар може це зробити, але не хоче…

Каспар мовчав. Доки він ходив повз клітку, пантера і дівчинка ще мали якусь надію.

— Якби Єдинорога посадили в клітку ти б його звільнив! А пантеру не можнаі бо вона чорна…

Каспар огризнувся:

— Перестань! Слухайте мене обидві! Одна плаче, друга погрожує накласти на себе лапи. А я виглядаю вбивцею. Доню, спробуй перетворити пантеру на пташку сама.

Я піду прогулятися. Повернуся за півгодини.

— Іди, — сказала Доня. — Ми самі впораємося. Я не думала, що ти такий; байдужий!

Їй було дуже гірко, але очі Чорної Блискавки засяяли надією. Вона простягла Доні лапу через пруття клітки і та ніжно її погладила.

— Мені здається, — сказала пантера, — що закони треба іноді порушувати, якщо вони тісні. Закони для звірів, а не звірі — для законів. А ще мені здається, що Каспар хоче, аби ти зробила це сама. Він випробовує твою мужність. У нас усе вийде. Я чую, як у мене виростають крила…

Залишмо їх самих, бо таємниця перетворення — то дуже велика таємниця.

Вовки

Брати, чи ми винні у тому, що люди вигадали прислів'я: "З вовками жити, по-вовчому вити"? Звідки в них порівняння: хижий як звір? Вовк не вбиває вовка, заєць — зайця. Ми не вбиваємо собі подібних, ми потребуємо тільки того, що може підтримати нам життя. А люди вбивають у лігвах наших маленьких і беззахисних дітей, вирубують наші ліси й розполохують нашу здобич. Ми покинули б цей світ, але скажіть, куди нам подітись? Усюди — небезпека. Ми не нищимо те, чого не споживаємо. Коли звірі покинуть людей, ті ніколи не зможуть їм закинути власних вад. І краще пізнають одне одного. І відчують сором.

РОЗДІЛ ДЕВ’ЯТИЙ

Карусель з Єдинорогом. — Чоловік — дерево рятує птахів. — Дивовижна історія Чоловіка-комахи. — Чи усім потрібні перетворення?

1

Настав ранок після цієї незвичайної ночі. Доня навіть не хотіла лягати спати, така була окрилена успіхом. Трохи сердилася на Каспара, що той примусив її переживати, але навчитися чогось можна лише тоді, коли тобі довіряють. Так сказав Каспар.

Доня врешті-решт заснула у порожньому гніздечку на горищі, чорний кіт П’єро — у підвалі, де колись народився, а Каспар не спав. Він думав, як їм іти далі і чим усе закінчиться. Йому було неспокійно на серці. Втручатися у чуже життя треба дужа обережно і за крайньої потреби, без чаклунств. Чудеса блискавично змінюють світі і призводять до непередбачуваних наслідків. Каспар не хотів втягувати Доню в небезпечні пригоди, але це не вдавалось. Дівчинка змінилася сама. Вона здобула силу і тепер могла застосувати її собі на шкоду! Сила без знання — небезпечна. Хоч би Єдиноріг підказав… У добрі часи Каспарі відчував його присутність, але коли вагався, то ніби опинявся сам у безжальній пустелі під сліпучим небом, марно шукаючи зелений острівець з прозорим струмком. Навіть від Доні мусив ховатися зі своїм страхом. А що, як вони загубляться? Або потраплять у пастку?

Каспар міряв кроками напівтемне горище і від сутінків йому ставало ще сумніше. Коли він вдосталь наковтався пилюки, то виглянув на вулицю через напівкругле віконце, яке називають слуховим, бо в нього можна бачити лише дах сусіднього будинку. Він виліз крізь віконце на дах. Під ногами затріщала бляха і, щоб не збудити Доню, він послав їй веселий сон: як вона бавиться з іншими дітьми великим рожевим у золоті кружальця м’ячем. Поки вона ловитиме його, можна буде подивитися на місто згори. Свіжий вітерець торкнувся його лиця. Ще був ранок. Каспар побачив у себе під ногами зелене провалля — парк. Хоч як було високо, та знизу долинала музика й голоси дітей. Між деревами яскравіли гойдалки, каруселі, сковзанки. Від усього цього віяло такою безтурботною радістю, що серце Каспара защеміло. Він був так само далеко від дітей, як і від Єдинорога. Але діти дозволяли на себе дивитися. Доня була з них. І Каспар знав, що вона йому скаже: ходімо в парк!

Візьме його за руку і відведе до дітей, бо вона не боїться ні дітей, ні дорослих, ні майбутнього. Їй треба трохи витратити силу чарів на пустощі й забави.

… Коли вони зійшли вниз, місто здалося дівчинці дуже привітним і зовсім незнайомим. Вона весело побігла до парку. Їй хотілося спробувати усе: гойдалки, драбинки, сковзанки… Вона літала як вихор від однієї забави до другої, очі сяяли, щоки палали. Каспар тримався осторонь, може тому, що мав майже двісті років. Правда він не виглядав на стільки. Доня бавилася сама, як, здебільшого, бавилася вдома. Тепер вона стала сміливішою, але Каспар ж попередив, щоб вона нічого не розповідала про Єдинорога і їхню подорож. Їй взагалі не хотілося розмовляти, тільки лазити і стрибати.

Коли вона знеможено впала біля Каспара на лавці, той задумливо сказав:

— У мої часи були каруселі. Але ніхто не здогадався мене туди повести. Я охоча зробив би це зараз…

— А де ти бачиш каруселі? — підхопилася вона.

— Он за тим фонтаном.

На круглому майданчику каруселі можна було вибрати верблюда, машину, лева, слона, білого і вороного коників, ослика. Тож було над чим поміркувати, хоч фігурки виглядали доволі старенькими. Два хлопчики сіли на верблюда і слона. Доня вирішила сісти спочатку на білого коня, який трохи нагадував Єдинорога. Каспар сів поруч неї на вороного. Задзвонили дзвіночки, заграла музика, і Доня ледь не звалилася зі свого коника, коли карусель рушила. Тому вона вирішила дивитися поперед себе. Карусель розкручувалася щораз більше. Якоїсь миті кінь відірвався від землі і злетів угору. Спочатку вона подумала, що так і має бути, але чомусь ні верблюд, ні слон не злетіли. Тільки Каспар крикнув:

— Тримайся міцніше! Це не моє чаклунство!

"Ну, от, починаються злі чаклуни!" — похолола Доня. Кінь заіржав, повернув до неї голову і вона побачила фіалкові очі й гострий золотий ріг. І хоч Єдиноріг не сказав жодного слова, її страх минувся.

Далеко внизу опинилось місто з його чудовими вежами і старовинними будинками, кам’яними левами, але їй не хотілось туди повертатися. Лише летіти невідомо куди.

І тут вона побачила Море, й одразу впізнала його, бо де ще може бути стільки блакитної води без краю. А потім виник берег із білою смугою піску, зеленими лісами. Ніхто не купався у тому Морі, хоч надворі стояло літо. Вони довго летіли над берегом, аж доки побачили серед скал недобудований корабель. Довкола нього метушилися майстри, вбрані якось чудернацько. Їхні тіла були вкриті шерстю. Корабель скидався на казковий і, хоч ще був недобудований, Доня зразу впізнала у ньому Корабель Звірів. Вона скрикнула, в очах потемніло, і несподівано дівчинка почала падати…

2

Отямилась на лавці в парку. Каспар занепокоєно тримав її за руку.

— А де Море? Де Єдиноріг? — розчаровано спитала Доня.

— Яке море? Ти перегрілася на сонщ и знепритомніла…

Доня подивилася Каспарові в очі:

— Неправда!

Каспар зітхнув:

— Я хотів як краще. Ти ж мусиш пояснити сама собі, що відбувалось з тобою а це неможливо.

— Нічого, спробую, — буркнула Доня. — Дорослі завжди дурять дітей. Ти — дорослий!

— Я не став дорослим, але багато пережив. І знаю, як тобі буде боляче, коли ти вирізнятимешся серед інших. Тебе проі женуть, як білу ворону. Ти не матимеш друзів…

— Звірі будуть моїми друзями. То що — моя подорож скінчилася?

— Ні, але…

— Ура! — зраділа Доня. — Тоді ходімо!

— Ти добре почуваєшся? Тобі довелося перейти з одного світу в інший, а потім повернутися.

— А ти?

— Мені легше. Я вже навчився.

Коли вони вийшли з парку, Доня здивовано спинилася:

— Але ж це не те місто!

Так, зовсім інші будинки були перед ними: без жодних прикрас, схожі один на одний. У такому й вона жила колись.

— Коли подорожуєш, — пояснив Каспар, — можеш опинитися де завгодно. Я, правда, волів би побути трохи в тому лісі. Певно, так потрібно.

— Чому Єдиноріг не залишив нас коло моря?

— Ще не час. Хтозна, скільки ще доведеться мандрувати. А може, ми вже завтра дістанемось до моря.

— Ти такий розумний, а цього не знаєш! — дорікнула Доня.

— Дорога серця інакша, ніж дорога розуму. Якби ми йшли вздовж річки на південь, то дісталися б до моря. Але то| було б не те море, розумієш?

— Я вже бачила Море. Воно не схожі на те, про яке мені розповідали діти. Воно — безлюдне.

— Ти дуже правильно висловилась: "безлюдне".

… У цьому місті було дуже багато птахів. Люди теж зустрічалися, але рідше! Чим собі птахи вподобали це місто, Доня не могла збагнути. Дерев було мало і всі якісь обскубані. Натомившись, вони присіли на лавці, дивились, як довкола них ходить зграя голубів. Вони вже витрусили всі кишені в пошуках крихт, але набридливі птахи й далі заглядали їм у руки.

— Слухайте, голуби! — не витримала Доня. — Ми бідні мандрівники і не маємо чим вас пригостити. Каспар може вам дещо прочитати.

Але Каспар задивився на хмарку в небі. Доня мусила змінити тему:

— Ми теж можемо літати, якщо захочемо. Хоча по вас не дуже видно, аби ви вміли літати. А ми літали дуже високо над полями й лісами…

— Як це? — спитав один голуб. — Хіба ви не люди?

— А що, як ми люди, то вже незугарні до літання?

— А навіщо воно вам? — спитав другий голуб, легенько дзьобнувши Доню в палець.

— Це важке питання… Коли літаєш, то чуєшся такою легкою і вільною. А ви, я бачу, можете й без крил обійтися.

— Диви, яка розумна! — загуділи голуби. — Нам потрібні крила, щоб рятуватись!

І тут же зграя голубів перетворилася на хмару й так залопотіла крильми, що Доню ледь не змело з лавки. Потім хмара знову перетворилась у зграю і оточила бабцю з кошиком. Бабця мала на голові смішний зелений капелюшок. Вона кидала голубам зерно, крихти, насіння.

— Ти знаєш, — сказав Каспар, — я що раз рідше згадую Книгу. Може, там, куди ми йдемо, вона непотрібна? Звірі покинуть нас…

— А коли ми їх попросимо залишитись!!

Каспар похитав головою.

— Ну, тоді вони ще можуть повернутися!

Хлопець стиснув Донину руку і вона зрозуміла, що це можливо.

Тим часом трапилося щось неймовірне! З гори упала сіть і накрила голубів. Знявся лемент. Бабця затулила очі руками. Доня миттю перетворилася на пташку: крила потрібні для того, щоб рятуватись. Вона злетіла догори.

— Стій, стій! — закричав Каспар.

Частині голубів вдалося врятуватись: бабця трохи підняла сіть. Тут її відтрутило двоє чоловіків у однаковій обшарпаній сірій одежі. Вони миттю вхопили сіть і поволокли її до фургона, що стояв за рогом.

Доні нічого не загрожувало. Вона підлетіла до даху й побачила чоловіка в зеленому светрі. Він стояв, розкинувши руки, і його так пообсідали голуби, що він аж зігнувся.

3

— Як же ви так необережно? — докоряв він голубам.

— Але ж стара Марта була в зеленому капелюшку! — загуділи голуби.

— Неймовірно! — вигукнув чоловік. — Вона ж мала, бути в червоному.

— Може, вона просто забула, — сказала Доня. — З бабусями це буває.

— О, у нас новенька! Звідки ти прилетіла?

— Здалеку. Через якийсь дурний капелюх мене могли упіймати, як голуба!

— Як голуба? — здивувався чоловік. — Хто ж ти така?

— Людина! — буркнула Доня, вмостившись на його черевику. — Якби дах був не такий слизький, я перетворилася б на дівчинку.

— Цікаво, — сказав чоловік. — А я чоловік-дерево, і в разі небезпеки кожен птах може знайти в мене притулок. Дуже прикро, що так сталося, любі друзі. Я тепер пильнуватиму сам. Нічого не кажіть старій Марті, бо вона помре з горя.

— А чому нас ловили? — спитала Доня. — Що ми їм зробили поганого?

— Бачиш, люди вважають, ніби тільки їхнє життя має якусь цінність. І що вбивати голубів — це не злочин. Вони полюбляють їхнє м’ясо.

— Боже, — заплакала Доня, — мене ж могли з'їсти!

— Заспокойся, — лагідно мовив чоловік. — Мені дуже прикро, що наше місто так негостинно тебе зустріло. Хочеш підемо до мене пити каву з молоком?

— Хочу, але я не сама, а з Каспаром.

— То це був той Каспар! — загуділи голуби. — А ми так неввічливо з ним повелися… Ми думали, що Каспар старий чоловік.

— Уперше чую про Каспара…

— Він — Срібний Лицар Звірів, а я — його Прекрасна Панна.

— Он як! Я б дуже хотів з ним познайомитись.

— Він має бути внизу.

Доня пурхнула на край даху. Каспар, блідий як стіна, стояв під деревом. Якраз від’їхала машина зі спійманими птахами.

— Ех, була б у мене рушниця! — вигукнула дівчинка.

— Тебе посадили б у в’язницю… — зітхнула маленька голубка. — Сама не знаєш, що кажеш.

— А я б утекла!

Чоловік-дерево дозволив птахам летіти. Потім з Донею на плечі поліз у віконце і за якийсь час вони опинились у маленькій кімнатці, стіни якої були обвішані малюнками птахів.

— Ну, що ж, голубко, час тобі перетворитись на дівчинку. Чи зачекаємо на твого лицаря?

— Можна й зараз.

Коли Доня це зробила, чоловік захоплено вигукнув:

— Як це тобі вдається? Я от не можу стати справжнім деревом.

— Ви ж дорослий. Вам треба ходити на роботу і заробляти гроші.

— Якби я був деревом, то не потребував би грошей.

— Якби ви були деревом, вас могли б зрубати.

— Ну, що ж, піду приведу Каспара.

І він пішов, привів Каспара, і вони сіли пити каву з молоком і їсти рогалики з маслом. А коли вже напились і наїлись, Чоловік-дерево сказав:

— Все-таки, як чудово літати!

— О, ми можемо й комашками стати!

— Неймовірно! Справжніми?

— Ага.

— У сусідньому будинку живе Чоловік-комаха. Але це виглядає дуже сумно.

— Чому?

І господар оповів їм історію чоловіка, що став комахою.

— Розумієте, цей чоловік має матір, дружину, дітей. Одного разу йому здалося, що він нікому не потрібний. Краще не мати нікого, не ходити на роботу, не читати книжок, не вести порожніх розмов… Таке бажання може виникнути у будь-кого, хто дуже втомився, але не кожного призводить до таких наслідків. І ось він став уві сні величезним чорним жуком, і так ним і залишився. Мати приносить йому їсти, а дружина з дітьми виїхала геть.

— Яке безглуздя! — вигукнув Каспар. — Ми стаємо птахами, щоб подолати відстань, пізнати світ, і ніколи не перестаємо бути собою. У природі кожна істота має своє місце.

— А що, коли душа того чоловіка завжди була душею комахи?

— Навіщо він лякає своїх рідних?

— Він дуже страждає від цього. А мій вчинок, Каспаре, теж видається тобі безглуздим? Мені це подобається.

— Ви захищаєте птахів. Але ліпше було б їх умовити покинути це місто, де їх переб’ють, як мандрівних голубів.

— Як це? — спитала Доня.

— Колись у Америці жили мільярди мандрівних голубів, а зараз не залишилось жодного. Ні, таки нема сенсу стояти на даху!

— Мені подобається. Та я нічого путнього й не вмію робити…

— А малювати? — підстрибнула Доня.

— Тобі подобається?

— Дуже!

— Візьміть собі на згадку.

Доня вибрала синичку, а Каспар журавля. Вони були як живі.

— Хочете ще кави? Я маю цукерки.

Коли господар приніс цукерки, Доня геть розчулилась. Вийняла з кишені фотокартку:

— А це моя сестра Ізабелла.

— Гарненька, похвалив чоловік. — А ви схожі!

— Правда?

Каспар штурхнув її ногою під столом. |

— Так.

— Я більше не буду підстригати волосся! А знаєте, де я її знайшла?

— Де?

— На смітнику!

Золоторогий олень

Важко носити у себе на голові сонце. Коли він з'являється сірого світанку на кручі, здається, що сонце уже зійшло. Але звук мисливського рогу змушує його кидатись у молочний туман, перепливати через холодні води і ховатися на острові. Вічний утікач, володар корони, опиняється в пастці, винюханий безжальними псами. Ніж глибоко входить в серце. Кров стікає на траву, вкриту тремтливою росою.

Брате мій, Оленю, щоб не довелося тобі стати жертвою людської жадоби, щоб не стала корона твоїм прокляттям, рушай темної ночі через ліси, переплів вай великі ріки, а малі — перелітай, щоб швидше дістатись туди, де ти недосяжний. Де можеш гордо носити свої роги, де ніхто ні на кого не полює, де ти станеш поруч з братом Єдинорогові і братом Диким лісовим Конем на неосяжному пасовиську.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

Дощові розмови. — Страх у ванній. — Каспар і Доня випускають мертву рибу у мертву річку. — Ожилі птахи.

1

Доні й раніше було сумно, але не так, як у цьому місті, де безперестанку падав дощ. Дівчинка прокидалася від холоду й хотіла плакати, бо воліла спати в теплому ліжечку, щоб тато з мамою були поруч. Дощ їх затримував, бо хіба далеко залетиш, коли кругом вода і холодно… Під плюскіт дощу Доня витягала фотокартку й дивилася на ту дівчинку, Ізабеллу. Волосся в неї ще не дуже підросло. Доня чула, що волосся краще ростиме, коли його мити дощовою водою, але Каспар заборонив це робити. Дощова вода нині отруєна.

— Їй-богу, повернусь у той час, коли не було ні радіації, ні хімії, ні смітників. Блукатиму між зелених полів і дихатиму чистим повітрям…

— Вертайся! — розсердилась Доня, — Покинь мене таку нещасну!

— Доню, — взяв Каспар її за руку, — я зовсім не збираюся тебе покидати. Але й узяти тебе з собою у той чудовий світі не можу.

— Чому?

— Для цього треба народитися вдруге! Звичайна людина не може подорожувати в часі. Поки що. Кожен ітиме власним шляхом. А що ти робитимеш потім?

— Піду до школи.

— Якби я ходив свого часу до школи, ми не сиділи б отут з тобою.

— Як це?

— Мене ніхто до цього не змушував, а в тебе є обов’язки, і з кожним, роком їх ставатиме все більше, особливо, коли в тебе з’являться діти. Бути такою вільною, як я, ти ніколи не зможеш. Але щасливішою обов’язково.

— Боже, як тут темно… — зітхнула Доня.

— Ми можемо трохи прогулятися. Я знаю одне місце, де є кава з молоком і булочки.

2

Вони спустилися ліфтом на вулицю. Дощ трохи стих, але було дуже мокро. їх наздогнав хлопчик у синій курточці.

— Чекайте! — гукнув він.

Хлопчик той, певно, ще не ходив до школи.

— Чекайте!

— Ми чекаємо, — відказав Каспар.

— Мами й тата нема вдома, а мені страшно. Ходіть до мене!

— А чого тобі страшно?

— Каспаре, — докірливо глянула на нього Доня, — він же сказав, що мами й тата немає вдома. Треба піти й прогнати страх.

— Я знаю, де він сховався! У ванній! Я й світло позасвічував, і телевізор увімкнув… Нічого не допомагає!

Якщо просять — треба йти. Правда, Доня подумала, що прийдуть хлопчикові батьки і виженуть їх разом зі страхом. Дорослі не люблять чужих дітей у себе в квартирі.

Вони сіли в ліфт, знову піднялись угору і зайшли до хлопчикової квартири. Доня про всяк випадок роззулася, щоб не лишати слідів.

— Ось тут у нас кухня.

Кухня була біла як сніг, а на холодильнику горлало радіо.

— Вимкни радіо, бо поглухнемо, — наказала Доня, а тоді спитала: — Тобі страшно на кухні?

— Мені всюди страшно.

— А балкон у вас є?

Вони утрьох стали на балконі й подивились униз.

— Тобі не страшно жити так високо? — спитав Каспар.

— Та ні.

— Може, коли повернуться твої батьки, страх зникне?

— Ні, не зникне.

— То ляжеш коло мами, — порадила Доня. — Я завжди так роблю, коли мені звечора страшно.

— Мама не любить, щоб я їй заважав.

— Погана в тебе мама!

— А в тебе краща? — розсердився малий.

— Краща! Ти хоч знаєш, як виглядає твій страх?

— Угу. В нього страшні очі.

— Он воно що. А руки-ноги в нього є?

— Нема.

— А волосся чи роги?

— Нема.

— А він великий?

— Ні.

— Слухай, — засміялася Доня, — може, він нічого, крім очей, не має? А що він їсть?

— Він не їсть, а п’є воду. Пив…

— Господи! — вигукнув Каспар. — Це ти про рибу?

— Ні, про страх. Риба у ванній, а страх — усюди.

— Звідки в тебе риба? — здивувалася Доня.

— Мама купила. Я одну випросив, щоб у нас жила.

— Ану, покажи!

Риба лежала у каламутній воді догори животом.

— Вона спить, а ти боїшся, — збрехала Доня. — Я теж хочу спати, але Каспар обіцяв пригостити мене кавою з булочками. Доки риба у воді, вона живе.

— Так, — сказав Каспар, — риба не може без води. Але тут їй зле. Щоб вона не заснула назовсім, треба випустити її в річку. Вода понесе рибу аж до Моря. Але вже пізно, то ми випустимо її самі.

Хлопчик скривився:

— Я теж хочу!

— Ти ще малий, — погладила його по голові Доня. — Прийдеш завтра на річку. А наступного разу, як мама принесе живу рибу, хапай її — й неси до річки, добре?

— Ага.

— Дай нам велику банку, — сказав Каспар.

Хлопчик кинувся на кухню.

— Ти гарно придумала.

Доня пішла до кімнати, сіла за стіл, намалювала на аркуші рибу, а під нею написала таке:

"Діти! Кожна риба мусить жити, там де їй подобається, а не там, де ви хочете!"

Потім вийшла на балкон і кинула з нього аркушик. Він повільно опускався, але враз подув вітер і послання швидко помчало між будинками.

3

Дорогою до річки їм стрівся дідусь з палицею.

— Куди це ви йдете, діти?

— Хочемо випустити рибу в річку, — відповіла Доня.

— У цій річці риба не живе вже багато років.

— Нашій рибі все одно. Вона мертва. А хіба бувають річки, у яких не водиться риба?

— Бувають, діточки, бувають…

— Найкраще, — . сказав Каспар, — коли ми цю рибу поховаємо в землі. А то хлопець прийде завтра й побачить. Негарно якось…

— Негарно — закопувати рибу в землю. Давай покладемо її в човен!

— Цікаво, де ти його знайдеш?

— Зробимо з коробки. Дивися, тут смітник.

Низьке небо нависало над ними. Важко було казати, що це — ранок чи вечір.

На дно дерев’яної коробки Доня настелила лопухів, а Каспар зручно вмостив туди рибу.

— Ну, ось і все, — зітхнула дівчинка.

— Ні, не все.

Каспар витяг з-за пазухи свою нев’янучі білу троянду і поклав коло риби. Потім пустив корабель на воду.

"Тобі не шкода твоєї чарівної троянди?" — хотіла спитати Доня, але спинилася. Натомість сказала:

— Тепер вони обидві попливуть до Моря!

Каспар посміхнувся:

— Так.

Можна було вертатися, але дівчинка зважилась:

— Давай, не будемо вертатись у це місто!

Вони знайшли іржавий міст через річку, по якому ніхто не ходив. Зліва було місто, справа пагорби, порослі жовтуватою травою. Усе це було таке неприваблиле, що й не хотілося на нього дивитись.

— Доню, давай влаштуємо свято!

— Яке?

— Випустимо наших птахів на волю.

— Хіба у нас є птахи?

— А на малюнках!

Каспар вийняв листочок, який подарував йому Чоловік-дерево. Доня знайшла свій. Синичка дивилася на неї, ладна ось-ось злетіти. Дівчинка перевела погляд на Каспара. Той легенько дмухнув на журавля і птах

злетів, черкнувши хлопця крилом по носі. Доня аж заплескала в долоні: журавель був справжній. Вона й собі дмухнула на синичку — і та ожила. Сіла спочатку Доні на плече, а тоді полетіла до пагорбів. Каспарів журавель зробив три кола над ними і, протяжно закричавши, зник удалині.

— Кажуть, що душа в людини, як пташка, і її треба відпускати на волю, — сказав Каспар.

Житній вовк

Колись давно сіяли багато жита і пекли з нього хліб, який звався Життя. І багато Житніх Вовків пробігало поля з краю в край, охороняючи їх від чужинців. Чорні птахи мовчки кружляли над стиглим колоссям, але не сміли спуститись на землю.

Уночі Житній Вовк розмовляв з місяцем, і шерсть його ставала срібною. І вдень, і вночі панувала тиша, щоб зерно не просиналось з колосків. А коли надходили жнива, Житній Вовк полишав поле і засинав у ярку, вкрившись опалим листям.

О брате мій, Житній Вовче, з очима, як смарагд, з вушками, гострими, як мечі, з язиком рожевим, як пелюстка шипшини, тобі не знайти нині житнього поля і серед тисячі полів, лиш місяць над вбогою землею… Устань і біжи на небесні лани, де нема ні зими, ні осені, лиш вічне літо.

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

Доня й Каспар стають бранцями бандитів-мисливців. — Несподіваний порятунок від Чорної Блискавки. — Зустріч з котом Феліксом і павуком Альфредом. — Історія Безхатньої Бабусі.— Доню кусає Змія. — Річка, яку потрібно перейти.

1

День тривав, хоч мала бути вже ніч. Вони й без годинника відчували, що з часом щось трапилось. Каспар кілька разів занепокоєно глянув на сонце, яке несподівано з’явилося на небі, й було якесь бліде, немічне. Діти знайшли покинуту залізничну колію з іржавими рейками, поміж яких росла трава, і трохи нею пройшли, щоб не плутати між горбочками, де ноги раз у раз провалювались у щурячі та мишачі нори. Нарешті вони втомилися й сіли просто на рейках, дещо розгублені, засмучені пригодою з мертвою рибою. Доня прихилилась до Каспарового плеча й задрімала. Неначе провалилась у яму. Зненацька її щось струсонуло. Вона закліпала й побачила, що над ними стоять троє чоловіків у шкіряних куртках з безвиразними обличчями.

— Хто такі?

Діти мовчали. Тоді один шарпнув Доню, інший — Каспара, заламавши їм руки за спину.

— Ми самі знаємо! — вищирив зуби третій. — Вибирайте! Або посадимо вас обох у темне підземелля, або ведіть нас до Моря. У нас там є невеличке дільце…

Доня злякалася за Каспара, бо для нього підземелля було найстрашнішим місцем у світі.

— Ми — діти… — пробелькотіла вона.

— Діти не швендяють пустирями! Давай, кажи швидше, якщо не хочеш, щоб тебе з’їли щури!

Каспар мовчки пручався, за що дістав ляпаса й звалився на землю.

— Що, зв’яжемо щенят?

Доня вкусила свого нападника за руку. Вона не сумнівалась, що це бандити. Зараз їх почнуть катувати, а потім, коли вони; опритомніють, може, вдасться якось одурити цих бандитів. За свій вчинок Доня теж дістала ляпаса і під ніс їй підсунули ножа, схожого на той, яким вдома ріжуть хліб.

— Не бійся, Доню, — озвався Каспар, — це ті самі типи, що ловили голубів. Це — не злі чарівники.

— Я знаю. У них і ніж кухонний.

— Поговори мені, поговори! Я нервовий, можу й ножем штрикнути!

— Кінчай з ними! У мішки — і в машину. Ця шпана швидко розколеться. Хочете поспіти на Корабель?

— Нічого ми вам не скажемо.

— Нічого, підтакнула Доня. — Ви не знайдете Моря, бо у вас нема серця…

— Чого-чого?

— Серця, кретини! — Чорна Блискавка показала ряд страшних зубів. Хвостом вона била об боки, що означало великий гнів.

— Мамо! — закричали бандити й кинулись навтікача.

— Привіт! — сказала пантера. — Я зараз повернусь…

І, виблискуючи чорним гнучким тілом, зникла за пагорбами. Каспар встав, а Доня сіла на землю.

— Ти дуже злякалась?

— Я ще не встигла злякатись.

Чорна Блискавка повернулася, важко дихаючи.

— Ти врятувала нам життя, — сказав Каспар.

— Бачите, перш, ніж летіти за океан, я хотіла побачити трохи світу.

— Тобі добре ведеться?

— Чудово! Тільки клітка сниться… Я постійно хочу бігати, стрибати, та й не годиться повертатися додому охлялою.

— А що ти з ними зробила? — спитала Доня.

— Звісно, що! Розірвала!

— О Боже!

— Там якісь гвинтики, пружинки, дротики — тьху! Оці троє промишляли тим, що ловили всяку звірину: голубів, котів, собак. Тепер їх уже ніхто не збере докупи…

— Бачиш, Каспаре, якби Чорна Блискавка лишилася в клітці, не було б нас кому врятувати.

— Ти не дуже скромна, — дорікнув Каспар.

— Пусте, — махнула лапою пантера, — це правда, що завдяки вам я на волі. Як мені хочеться пити! Я побіжу. Зустрінемось коло Моря. Воно вже недалечко.

— Гадаю, і нам пора, — сказав Каспар. — Підемо за нею.

— То Море так близько? Знаєш, я навіть не заплакала!

— Ти молодець! І ми дали б собі раду, навіть якби не нагодилася Чорна Блискавка.

— Але добре, що ми її випустили! Вона така щаслива…

2

Вітер обривав пожовкле листя з дерев і воно летіло туди, куди він наказував. Втрачаючи листя, ліс порожнішав і ставав прозорішим. За тією прозорістю ховалася зелена стіна сосен. Гриби з примхливо вигнутими шапочками і на тонких ніжках стояли купками на пеньках, наче пасажири корабля, що зібрався тонути.

— Але ж це осінь! — обурилася Доня.

— Сам не знаю, що це таке, — знизав плечима Каспар. — Йшли — і раптом потрапили в осінь. Але ж ми подорожуємо не за картою… Останні дні були для нас невеселі, як осінь.

— Я люблю осінь, — сказала Доня, — але чому вона так швидко настала?

— Може, ми ще повернемось в літо.

Втішивши себе, діти пішли стежкою.

Вона привела їх до соснового лісу й вони опинилися в сірій сутені, повній висхлих гілок і опалої хвої, бо тільки зверху сосни були зелені, а внизу поміж мертвих сучків плуталось павутиння.

І не було кого спитати, бо восени птахи відлітають у теплі краї. Але й цей ліс минув: почалися дрібні безлисті дерева, а далі вони помітили синюватий дим від багаття й почули запах печеної картоплі. Стежка вела просто до багаття, тож гріх було відмовитись від такої оказії.

Вогонь горів у затишному місці, з трьох боків оточеному кущами терну й шипшини, на яких поспіли ягоди.

— Добрий день! — привітався Каспар.

— Вітаємо! — відповів… кіт Фелікс, трохи змарнілий, але такий же ввічливий, як там, у Зимовому домі.

Доня ладна була кинутися до нього, але Фелікс був не сам. Коло вогню сиділа бабуся, замотана сивою хусткою. І ще троє псів у реп’яхах, чорне цуценя і дві кішки тигрястої масті.

— Доброго здоров’ячка! — приязно мовила Бабуся. — Просимо до вогню.

Діти подякували й сіли на цурпалку дерева.

— Може, вам дров назбирати? — спохопився Каспар. — Вогонь пригасає…

— Цей вогонь загасне тоді, коли ми йому скажемо. Не турбуйтесь, юначе, а поки печеться картопля, розкажіть, коли ваша ласка, звідки йдете.

— З літа, — відповів Каспар. — Ще вчора було літо, а нині вже осінь…

— Це мої колишні друзі, — сумно мовив Фелікс, — Каспар і Філія. Ще не так давно ми сиділи коло каміна в Зимовому домі, а потім зла доля в образі Алегорії розлучила нас.

— Так, ти розповідав про це, Матросе, — кивнула Бабуся.

— Він же не Матрос, а Фелікс! — здивувалась Доня.

— Хіба я не маю право вибирати собі ім’я? Я вже давно не щасливий. Тож вирішив стати матросом на Кораблі, який відпливе разом з моїми друзями, — і він показав на псів-котів, що уважно прислухалися до розмови.

— А я буду юнгою! — дзявкнуло чорне цуценя й підставило голову Бабусі, щоб та почухала.

— Негоже зрікатися свого імені… Краще вже зовися Матрос Фелікс.

— Я поміркую над твоєю пропозицією, Каспаре.

Виглядало так, ніби вони втрапили до чужого товариства. Доня розгубилась. Каспар крутив у руках суху бадилину, аж доки вона розсипалась. Врешті Бабуся над ними змилувалась:

— Вітер західний. Коли б дощу не було. А йти ще далеченько.

— Певно ж, є у вас хатка, — обережно Я озвалася Доня.

— Нема. Ми — безхатні.

— Ми теж… Ходимо, ходимо за тим Єдинорогом і ніяк не зустрінемо…

— Скоро побачите, — втішила Бабуся. — А як побачите, то скінчаться ваші мандри.

— Про це в Книзі написано, — кивнула Доня.

— А як ви стали безхатні, Бабусю? Даруйте за нескромне питання, — поцікавився Каспар.

І Бабуся розповіла. Коли б вона взялася пригадувати усе своє попереднє життя, їх застала б ніч, бо бабуся була дуже старенька. А так вона досить швидко розповіла.

Історія безхатньої Бабусі

Жила вона в маленькій хатці, як кожна бабуся, тільки хатка ця була на четвертому поверсі. Як бачила десь покинуте напризволяще цуценя чи котеня, то брала до себе. Дуже швидко там стало тісно і пенсії не вистачало на харчі. Але якось перебивалися. Сусідам тим часом дуже не подобалося Бабусине сімейство. Вони вважали мало не злочином, що бідні тварини живуть на четвертому поверсі. Вони наказали, щоб Бабуся порозганяла котів-псів, залишивши собі одного, якщо вже не може без них. На те вона відповіла, що, якби кожен узяв до себе котика чи собачку, то проблема зникла б. Дехто з добрих людей узяв до себе котів-псів, а шестеро лишилося з нею. І Бабуся мусила покинути хату. Так вони собі мандрували, аж доки зустріли Матроса.

Ото і вся розповідь. Чого їй бракувало, міг сказати тільки Фелікс.

— А де Альфред? Залишився в Зимовому домі?

— Я не належу до тих, хто залишає друзів напризволяще! — пихато відповів Фелікс, і коти-пси осудливо зиркнули на Доню.

Бідне дівча почервоніло, а Бабуся лагідно усміхнулась:

— Альфред у мене в футлярі з-під окулярів.

Пошпортавшись у кишені камізельки, вона витягла звідти зелену коробочку.

— О, кого я бачу! — зрадів Альфред.

— Я дуже рада. А хто залишився у Зимовому домі?

— Ніхто! — так само радісно вигукнув павук. Ми перетворили його на дерево, щоб там, бува, не оселились якісь забороди.

— І ви не думаєте туди повертатися?

— Я ж самітний. За мною ніхто не заплаче, якщо я попливу на Кораблі.

Тут поспіла картопля, і дівчинка почала її роздавати, обпікаючи собі руки. Вона вирішила не сердитися на Фелікса, бо за такої мандрівки гарний настрій міг зберегти лише Альфред, що відбував її у футлярі для окулярів, вистеленому м’якеньким оксамитом.

3

Котам-псам було, власне, байдуже до Корабля. Їм, безхатнім, мріялось про теплу місцину, де є що їсти. Тільки Бабуся опікувалась ними. Каспар вів стареньку під руку і вони стиха про щось розмовляли.

Доня час від часу брала на руки цуценя, але воно було дуже непосидюче і раз у раз намагалося лизнути її у ніс. Вони вже так довго йшли, що могли незабаром прийти в зиму. Останній раз ночували в скирті соломи, де було багато мишей. Коти-пси гарненько під’їли і дехто

навіть погодився, що тут можна жити. Але Матрос Фелікс зневажливо кинув:

— Ця скирта для людей, а не для котів!

І коти-пси збентежено принишкли. Потім Фелікс, вмостившись у Бабусі на колінах, зітхнув:

— Коли я нарешті зустріну хоч одного інтелігентного кота!

— Вони ж не винні, котусю… Я ж підібрала їх на вулиці. Зате вони щирі й завжди кажуть те, що думають. А освіта прийде з часом, хай тільки з’являться сприятливі обставини.

Щось із Феліксом було не те. Він уникав не тільки Каспара, а й Доні. Може, сердився, що покинув Зимовий дім. Дуже прикро бачити роздратованого кота.

Натомившись, вони знову сіли відпочити. Доня слухала, як цвіркочуть коники у сухій траві, де цвіли рожеві кущики вересу. Коти-пси спали, цуценя гавкало на ящірок. Бабуся церувала панчоху. Каспар дивився невидющими очима на ліс, що синів попереду, і думками був уже там. Доня витягла з кишені картку і подивилася на Ізабеллу, але та дивилася кудись повз неї. Доня відчула, що ніхто її не бачить, мовби вона не існує. Вона глянула на свої позбивані ноги й подряпані руки, не вірячи, що вони належать їй. Вийняла лісовий горішок, розкусила і подивилась, кому б його дати.

"Оце вже, напевно, і є самотність, коли нема з ким поділитися", — подумала дівчинка. Піднесла до рота зернятко і перед очима зблиснула сріблясta змійка.

Доня спитала:

— Хочеш горішка? — і простягла горішок змійці. І раптом відчула гострий біль у серці. Трава потемніла, а верес став чорним.

4

— Що зі мною було? — спитала Доня. Вона лежала на зеленій траві, такій густій і м’якій, мов килим.

Бабуся посміхнулась до неї усіма зморшками:

— Тебе вкусила змія.

— То я вмерла?

— Боже, збав! — сплеснула руками Бабуся. — На те ми й чарівники, щоб рятувати від смерті.

— Вибач, — сказав Каспар, — що не встеріг тебе.

— Пізно вибачення просити, але теж попрошу, — буркнув Фелікс.

— Нічого зі мною не сталося, правда? Мені просто заболіло серце…

Її зараз більше цікавило, як вона опинилася на березі тихої річечки, за якою стояв дубовий ліс, такий могутній, аж дух забивало.

— Ми майже прийшли, — сказав Каспар, але якось не дуже радісно.

— Нарешті! А як я тут опинилася?

— Каспар ніс тебе на руках, — пояснила Бабуся. — Тепер лишилося перейти річку.

Фелікс з відразою глянув на воду і раптом вигукнув:

— Ого, яка риба!

У прозорій воді повагом пливла велика Золота Риба. В роті вона тримала білу троянду.

— То наша риба! — зраділа Доня. — Вона живе!

Риба не обізвалася, хіба кілька разів крутнула хвостом. Вона поспішала, несучи чарівну троянду Каспара.

— Чудова риба, — сказала Бабуся, — А яка поважна! То що? Будемо переходити? Котиків і цуценят треба взяти на руки.

— Я візьму цуценя! — сказала Доня.

— Чекайте! — вигукнув Каспар. — Не треба поспішати. Перейти річку — то дуже важливий акт. Ми можемо розчаруватись.

— Що має бути, того не минути! — і Бабуся почала скидати сукняні чоботи.

Доня теж роззулася. Коти-пси злякано мружилися на березі.

— Ходи до мене, котусю! — сказав Каспар і згріб Фелікса в обійми. — Може, вдасться тебе не втопити…

Каспар узяв ще й Міку. Бабуся — Лізу. А Доня — цуценя Графа. Дорослі пси Марс, Герцик і Тарзан почалапали за ними.

Бабуся перша ввійшла у воду й вигукнула:

— Яка краса! Зовсім тепла вода!

Тур

Володарю степів, під яким дрижить земля, срібнорогий брате мій, Туре, лаштуйся в дорогу. Ти сам, але душа твоя вмістила душі всіх, загиблих ще в прадавні часи, турів. Востаннє крикни так, щоб пролилася злива.

Хто найсильніший і найхоробріший, той гине найперше. Мушка сховається під листочком, мишка — у нірці, жабка — у мулі, але Тур не сховається у траві. Мисливці знищать його братів, його дружину, його дітей, а самого — розіпнуть і врядять учту з вином, на славу свого ідола, вимастивши йому вуста гарячою кров'ю. Хіба може бути володарем той, хто не в спромозі захистити власний рід?

Смуток ганьби покрив твоє чоло, брате Туре, низько-низько похилив ти голову, з очей закапали сльози. Попрощайся зі степом, якого вже немає, попрощайся зі світом, який не для тебе, інше сонце випестить для тебе траву. Ріка Вічності напоїть тебе безсмертям.

Озирнись востаннє. Забудь.

КОРАБЕЛЬ ВІДПЛИВАЄ.

РОЗДІЛ ДВАНАДЦЯТИЙ

Ріка усіх змінює. — Клопіт з Бабусею. — Сова завжди мудра. — Корабель звірів. — Прощання. — А Доня повертається додому не сама. — Небесні звірі.

1

Такого гарного лісу Доня ще не бачила., Між дубами легко похитувались білі й сині лісові дзвіночки. Доня пустила цуценя на траву і простягла руку до квітки.

— Не чіпай мене! — мовила квітка. — Бачиш, я п’ю нектар.

Аж тепер дівчинка помітила, що всередині дзвоника ворушиться маленька бджілка. Доня обернулася до своїх друзів і вражено завмерла, не побачивши ні Каспара, ні Бабусі. На березі стояв сивий дід у чорному костюмі, а коло нього маленька дівчинка у пишній мереживній сукні. Дівчинка сплеснула руками:

— Боже, невже ця ріка зробила мене знову дитиною?!

Дід зітхнув і нічого не сказав, але Доня зрозуміла, що хвилину тому він був Каспаром Гаузером.

— О, він ніколи не був Каспаром Гаузером! — як з-під землі вигулькнула папуга Алегорія. — Тепер ти бачиш його справжнє лице: старе і бридке.

— Він просто постарів. Таке буває, — зауважила Доня. — І чому б йому не бути Каспаром, коли всі його так називають?

— Слова, слова, слова! Хіба не осліпне той, хто живе у темряві? Замість упорядковувати світ, він зруйнував його своєю огидною Книгою! Замість радіти життю, він оплакував його. І ось наслідки. Усі тікають, як було задумано. Корабель збудовано. Зараз — відплиття. Чи, може шановний Каспар придумає інше закінчення?

— Я теж не хочу, щоб звірі відпливали, — сказала Доня. — Але я побачила, що багатьом з них живеться так тяжко, що я б сама втекла. Нікому не подобається, коли з нього знущаються…

— Фелікс виступив уперед:

— Ти уже все сказала, Алегоріє?

— Як я тебе ненавиджу, Феліксе! А ще більше ненавиджу Книгу!

І папуга відлетіла вглиб лісу.

— Боже, як добре мати гладеньку шкіру, пишні кучері й маленькі пальчики, — лепетала Дівчинка. — Я знову можу танцювати! Я не бачу себе в дзеркалі, але відчуваю, що гарненька. Мені хочеться погладити котика і почепити йому на шию бант…

— Вона збожеволіла, — сказав Фелікс; і відійшов убік, зневажливо позираючи, як колишня Бабуся по черзі гладить котів-псів.

Нарешті озвався Каспар:

— Я думаю, що в цьому світі ніколи не було ладу. Його не може бути без милосердя і доброти. Серед нас багато каспарів гаузерів. Єдине, що ми можемо зробити, вийшовши з темниці, це визволяти інших з неї і бути добрими до них. Далі ти підеш сама, Доню. Нам не можна йти разом до Єдинорога.

— Куди мені йти?

— Он стежечка. Це — поруч.

І Каспар, похиливши голову, пішов без стежки по м’якій траві, і під ногами у нього дзвеніли торішні дубові листочки. Кіт Фелікс трохи почекав, а потім повагом рушив за ним, обережно озираючись. У зубах він тримав футляр з павуком Альфредом.

2

Звичайно, ту дівчинку звали Ізабелла, бо вона була копією тієї, чию фотокартку Доня знайшла на смітнику. Вона навіть не питалася. Були справи поважніші. По-перше, Доня мусила опікуватися котами-псами та Ізабеллою, щоб ту не вкусила часом бджола і не дряпнула гілка шипшини. По-друге, треба було йти до Єдинорога.

Спочатку Доня порозумілася з Ізабеллою.

— Слухай, нам не можна тут залишатися, бо можуть напасти розбійники. Мусиш мене слухатися: я тепер найстарша.

— Добре, — посміхнулася Ізабелла. — А що ми будемо робити?

— Підемо до Моря.

— Купатися?

— Можемо й скупатись.

— Я не буду. Я не взяла з собою купального костюма.

— Краще б ти була бабусею, — зітхнула Доня.

— Я ніколи не буду бабусею!

— Добре, не будеш. Але обіцяй не плакати, не лякатись і не рвати квітів.

— А чому не можна рвати квітів? Я хочу сплести собі віночок.

— Тоді залишайся, а ми підемо.

— Я не буду рвати квітів!

Доня повернулася до котів:

— Котики, треба вилізти на вершечок дуба і подивитися де Море.

— А що тут дивитись? — здивувалася Міка. — Ми нюхом чуємо. Рибою пахне.

— І вовком! — шерсть Тарзана наїжачилась.

— Пір’ям пахне! — облизнулася Ліза.

— Смолою, — сказав Марс.

— А людьми не пахне? — поцікавилася Доня.

— Начебто ні, — відповів Герцик. — А от квітами пахне, тільки не знаю якими. Я ж прожив усе життя в місті.

— А де Бабуся? — занепокоїлася Ліза.

— Пішла собі. Ходімо, бо спізнимось.

По дорозі їм стрілася Сова.

— Куди йде ця маленька дівчинка? — суворо спитала вона. — Тебе мама шукає, Ізабелло. Щось тобі купила гарне.

— О! — втішилась Ізабелла. — У мене знову є мама! Ходімо до нас у гості!

Неподалік визирав червоний дах будиночка.

— Йди сама, — зітхнула Доня. — Як буду вертатися, зайду до тебе.

— Правда?

— Так.

— Принеси мені мушлю з берега моря, таку, що гуде.

— Добре.

Ізабелла кинулась бігти, а тоді вернулася:

— Я забула з тобою познайомитись. Як тебе звати?

— Доня.

— Мене теж мама так називає. Як тебе звати?

Доня нахмурила чоло, намагаючись пригадати, а потім засміялася:

— Мене звати Лада.

— Яке гарне імя! А мене звати Ізабелла. Ну, бувай!

І дівчинка підстрибуючи побігла додому, залишивши за собою прочинену зелену хвірточку.

3

На березі було багато звірів, так багато, що Ладі хотілося заховатись. Кожного звіра було по одному чи по два. Осторонь стояли несміливі безхатні коти-пси, старий кінь з облізлою гривою, бездомна коза з одним вухом…

Дівчинка вирішила приєднатися до них зі своїм товариством.

Тут було стільки дивовижних звірів, про деяких з них люди вже зовсім забули… Ось білий Олень зі сліпучими золотими рогами; Мамонт, схожий на чорну гору; гігантська Черепаха з головою, як у змії; Журавлі з яскравими віночками на голівках; Чорний Лелека… Триголовий Дракон жовто-зеленого кольору раз у раз випускав з пащек полум’я, тому стояв окремо від усіх. Були ще птахи незвичайної краси, деякі схожі на метеликів. Втім, і метеликів тут не бракувало. Та чи можна було всіх перелічити!

Звірі терпляче чекали часу, коли можна буде сідати на Корабель. То тут, то там чулися зітхання, тихе ревіння, щебет, уривки розмов.

— Ну, ось і все, — подумала Лада. — Зараз виголосять промову, заграє музика, і те, ради чого я стільки намандрувалась, закінчиться…

Та наступної миті їй стало соромно: вона зустрілася поглядом з очима Лева, повними смутку.

— А, може, нас не візьмуть? — сказав рудий Герцик. — Один Мамонт півкорабля займе.

— А ми під лавками заховаємось! — відповіла Міка.

Звірі загомоніли, даючи комусь дорогу. То йшли Каспар і Єдиноріг. За ними летіли Сова й Папуга Алегорія. Каспар ніс товсту Книгу, а Єдиноріг ішов так.

Вони зійшли на горбок з величезною сосною. Каспар розкрив Книгу і прочитав:

— Врешті-решт, усі інші живі істоти, ніким не зрозумілі, покинуть свою одвічну домівку. Вони збудують ковчег і відпливуть на ньому туди, звідки нема вороття.

Голос його зірвався на останньому слові.

Настала тиша. Сова сіла на плече сивоголового Каспара. Єдиноріг сказав:

— Там теж буде сонце.

І на плече йому сіла Папуга Алегорія.

— Буде багато їжі і чистої джерельної води.

Усі подивилися вгору. Сонце золотом розтікалося по бездонному небі.

— Пора, — сказали звірі, птахи й комахи — ті, що були давно, і ще недавно були.

Тепер уже ніхто не побачить, як на кінчиках золотих рогів Оленя повисне сонце, як Єдиноріг спочиває під кущем шипшини, як Левеня пильнує першу здобич, як блищить роса на пір’ї Райського Птаха,' як Дракон лишає сліди на піску. Не почують гудіння Хруща на квітучій вишні, співу Сирени на Дністрі, обережних кроків Дикого Лісового Коника. За ними покинуть Землю-матір і інші.

… Звірі пішли до Моря, грузнучи в піску. Заграла музика, дивовижно гарна й сумна. Скраєчку дороги стояв русявий юнак у білій одежі й грав на сопілці. Звірі зупинились і прослухали пісню до кінця.

Уже перші звірі сідали у човен і відпливали до Корабля з блакитними вітрилами.

Уже відпливли Мамонт і Дракон, багато інших звірів, а сонце непорушно стояло в небі, наче хтось його попросив.

Коти-пси почали хвилюватися, чи про них не забули, адже на світі повно безхатніх котів, собак, кіз та коней, що вже не годні працювати, але ще хочуть трохи пожити. Лада вирішила за них попросити! Вона вже майже пробралася до Каспара, але тут на неї війнуло смородом фарби і щось колюче дряпнуло в бік:

— Я — Небесний Звір Осмомисл! Мені теж треба на Корабель!

— Та ти ж лис! — обурився Каспар.

— Я — Небесний Звір Осмомисл! — вперся фарбований лис. — Єдиний у світі!

— Не квапся, братику, — мовила Папуга Алегорія. — Я он теж не попливу цього разу. Трохи змінимо казку, щоб тебе ще більше полюбили діти.

А Сова сказала:

— Я теж залишаюсь і не дозволю, щоб з тебе сміялися, хоч ти й хитрун.

Справу якось залагодили. Тоді Лада насмілилась підійти ближче:

— А безхатніх котів-псів, козу й коня візьмете матросами на Корабель?

— Команді давно час бути на кораблі, — сказав Єдиноріг.

І дівчинка побігла до своїх товаришів. Збоку стояв Фелікс з Павуком Альфредом, ба навіть з двома павуками.

— А ви чому не йдете до Каспара?

— Ми залишаємось. Якщо можна Зимовий дім перетворити на дерево, то чому б дерево не перетворити на Зимовий дім? Та й треба відсвяткувати Альфредове весілля.

— О, я дуже рада! — засміялася дівчинка. — Зустрінемось потім.

Коти-пси були вже у човні. Поважно сиділи, чекаючи відплиття.

— Може, я підшукала б вам господарів?

— Ми не потребуємо господарів, — відказав Марс, з якого вона так і не встигла позбирати реп’яхи. — Ми для цього надто старі. А ти візьми до себе Графа. Люди люблять бавитися з цуциками і котиками, а потім кидають їх напризволяще…

Доня похилила голову й пішла плачучи. Чиясь важка рука лягла їй на плече.

— Не сердься, — сказав Каспар. — Візьми ось цю мушлю. Я знайшов її на березі Моря.

І вклав їй у долоню велику рожеву мушлю. Дівчинка притулила її до вуха. Море шуміло так, як мушля. Це — правда.

— Ти не залишишся до кінця?

— Ні. Піду до Ізабелли, а тоді додому.

— Я чекатиму тебе на березі річки.

Коли Лада не дивилася на Каспара, він залишався для неї хлопцем, а не старезним дідом.

Звірів поменшало. До дівчинки кинулося щось велике й чорне, лизнуло щоку гарячим язиком.

— Привіт! Я знала, що ми зустрінемось. Сьогодні я відлітаю додому. Полетіли зі мною?

— Дякую, — відказала дівчинка. — Але я скучила за мамою й татом. Може, ти колись провідаєш мене?

— Обов’язково! Уявляєш, як наші мами зрадіють, коли нас побачать?

Лада посміхнулась, адже, коли маєш маму, життя стає затишним і приємним.

4

… Хвіртка була прочинена. Лада пішла вузенькою доріжкою поміж мальв і руж. У затишній кімнатці коло порога лежали біленькі черевички, на стільці висіла сукенка, а в ліжечку спала дівчинка. Ротик у неї був напіврозтулений, щічки забарвив рум’янець. Лада поклала на атласну ковдру мушлю і тихенько вийшла.

… На березі річки чекали Каспар, Фелікс, Альфред з нареченою і цуценя Граф.

— Ходімо! — сказав Каспар.

Лада взяла на руки цуценя і увійшла в прозору воду.

Перейшовши річку, Каспар знову став таким, як раніше. Дівчинка полегшено зітхнула:

— То що, і Єдиноріг відплив?

— Так.

— І всі-всі відпливли?

— Усі.

— Тепер люди їх забудуть?

— Не зовсім. Алегорія нагадає їм.

— І про безхатніх котів-псів?

— Про них подбаємо ми, — сказав Фелікс.

— Я ніколи не покину Графа.

— А коли тебе виженуть з дому, як Бабусю? — запитав Альфред.

— Мене люблять мої тато й мама! — образилась дівчинка. — Полюблять і його. Це ви не кидайте мене напризволяще…

— Коли ви станете дорослою, Філіє… — примружив зелені очі Фелікс. — Утім, не покидайте і ви нас, а ми вас не покинемо.

І чемно вклонився.

Небесні звірі

Коли зайде сонце, відкриймо іншу Книгу. Ця Книга — зоряне небо. Звірі вночі не сплять. Уночі вони — вільні. Звірі земні і звірі небесні, які називають сузір'ями.

Вони дивляться одне на одного: Велика Ведмедиця на велику ведмедицю, Малий Лев на малого лева, Летюча Риба на летючу рибу, Скорпіон на скорпіона, Змія на змію, Вовк на вовка… Це ж добре знати, що твій двійник так далеко, що в нього не вцілить ні куля, ні стріла. Небесні звірі — безсмертні.

Сузір'я — то лише обриси їхніх імен. Досі ніхто не здогадався полювати на імена. Дракон дивиться на землю і не бачить там дракона. Крилатий кінь Пегас дивиться і не бачить крилатого коня. Єдиноріг дивиться і не бачить на землі жодного єдинорога. Відтепер для людей — це лише імена. Треба їх записувати на папері, полотні, камені, піску, щоб не забути.

Лебідь дивиться на Ліру. Колись він був людиною. Відтоді його ліра мовчить. Напівкінь-напівлюдина Хірон простягає білу лілею Вовку, котрий теж був колись людиною. Якщо він доторкнеться нею до Вовка, той перестане бути жорстоким. Але минуть мільйони років, перш ніж це станеться. Це лише з Землі здається, що вони поряд: Велика і Мала Ведмедиці, Лев і Малий Лев.

Я, Єдиноріг, маю вдосталь тиші й самотності. Поміж нас є Стрілець, але його Стрілу вкрала Лисичка і не випускає з зубів. А більше стріл у нього немає. Я мирно пасуся на небесних пасовиськах поруч зі своїми братами. Відколи ми відпливли на Кораблі, я не знаю, що сталося з іншими звірами. Чи вдасться їм втриматися? Чи порозуміються з ними люди? Знаю лише одне: ми, звірі, сюди на небо зло не пустимо.